

Jenni Ketola

LAPSEN SURU VARHAISKASVATUKSESSA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2017

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

LAPSEN SURU VARHAISKASVATUKSESSA

Ketola, Jenni
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Kesäkuu 2017
Ohjaaja: Rajaniemi, Kari
Sivumäärä: 46
Liitteitä: 2

Asiasanat: kuolema, lapsi, päiväkoti, suru, surusta selviytyminen, varhaiskasvatus

Opinnäytetyöni aiheena oli lapsen suru ja sen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyöni keskeisimpänä ajatuksena oli kerätä päiväkoti Mesikämmenen henkilökunnalle mahdollisimman helposti luettava ja kattava tietopaketti lapsen surusta, sen kohtaamisesta ja käsittelemisestä päivittäisessä työssään lasten parissa.

Opinnäytetyöni ensimmäisenä toteutusvaiheena oli laatia haastattelulomake, jonka jaoin koko päiväkodin henkilökunnalle (21 kpl). Kartoitin haastattelulomakkeen avulla millaista tietoa päiväkodin henkilökunnalla oli lapsen surusta ja sen kohtaamisesta, millaista tietoa lapsen surusta kaivattiin ja mitä erityisesti minun haluttiin ottavan huomioon ennen kuin lähdin opinnäytetyötäni tekemään. Analysoin vastausten pohjalta millaista tietoa henkilökunta tuntui kaipaavan eniten ja miten tuttua lapsen suru varhaiskasvatuksen päivittäisessä työssä päiväkodissa oli. Eritoten halusin kyselylläni kartoittaa sitä, painottaisinko opinnäytetyössäni enemmän lapsen surun kuvailemista vai painottaisinko enemmän konkreettisia käsittelykeinoja. Pyrin löytämään päiväkodin henkilökunnalle selkeää tietoa ja tekemään opinnäytetyöstäni mahdollisimman helposti luettavan, jotta he saavat tarvittaessa siitä nopeasti apua varhaiskasvatuksen arkeen.

Opinnäytetyössäni käytin pääosin kahta kirjaa, Soili Poijulan Lapsi ja kriisi – selviytymisen tukeminen ja Atle Dyregrovin Lapsi ja suru. He esittelevät kirjoissaan monipuolisia ja konkreettisia keinoja lapsen surun käsittelemiseen. Teosten lisäksi hyödynsin muuta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, jotta sain kerättyä opinnäytetyöhöni mahdollisimman laajaa tietoa aiheesta.

CHILD'S GRIEF IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Ketola, Jenni

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

June 2017

Supervisor: Rajaniemi, Kari

Number of pages: 46

Appendices: 2

Key words: child, coping with grief, daycare, death, early childhood education, grief

The purpose of this thesis was child's grief and facing it on early childhood education.

The main aim of this thesis was to compile a clearly written and a comprehensive guide of child's grief, how to face it and how to handle it on a daily basis working with the children for the personnel of Mesikämmen day care center.

The first stage of my thesis was to compile a questionnaire, which I dealt to the whole personnel (21 pcs.) With the questionnaire I charted what kind of knowledge the day care center personnel had regarding child's grief, facing the grief, what kind of information was needed regarding child's grief and what I was especially expected to consider before I was going to begin my thesis. Based on the answers I analyzed what kind of information the personnel needed most and how familiar was child's grief on everyday work on early childhood education in the day care center. In particular with this questionnaire I wanted to chart if I should emphasize more on depicting child's grief or should I emphasize more on the concrete tools in my thesis.

I tried to find explicit information for the personnel and to make my thesis easy to read so they would find quickly help when needed in the everyday work on early childhood education.

On my thesis I used mainly two books, Soili Poijula's *Lapsi ja kriisi – selviytymisen tukeminen* and Atle Dyregrov's *Lapsi ja suru*. They introduce complex and pragmatic ways to process child's grief in their books. In addition to the books I also used other written literature related to the topic so I could collect as much wide information about this subject to my thesis.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SURU ON KUNNIAVIERAS	6
2.1 Traumaattinen kriisi	6
2.2 Suru	7
2.3 Surutyö	10
3 KRIISITILANTEITA	11
3.1 Kiusaaminen päiväkodissa	11
3.2 Vanhempien ero	12
3.3 Vanhemman irtisanominen	13
3.4 Vanhemman masennus.....	14
3.5 Itsemurha.....	16
3.6 Kuolema	17
3.6.1 Lemmikin kuolema	19
3.6.2 Isovanhemman kuolema.....	21
3.6.3 Vanhemman kuolema.....	21
3.6.4 Sisaruksen kuolema.....	23
3.6.5 Ystävän kuolema.....	24
3.6.6 Vakava sairaus	25
3.6.7 Perheväkivalta	26
3.6.8 Liikenneonnettomuus.....	28
3.6.9 Suuronnettomuus.....	29
3.6.10 Seksuaalinen hyväksikäyttö	30
4 AUTTAMINEN PÄIVÄKODISSA.....	32
4.1 Sanallinen ensiapu.....	32
4.2 Suruviestin välittäminen.....	32
4.3 Kuolemantapauksen käsittely päiväkodissa	34
4.4 Muiston vaaliminen päiväkodissa	35
4.5 Ammattiapu.....	36
5 POHDINTA	37
LÄHTEET	38
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Marjaana Talonen (1996) on kirjoittanut kirjan syöpään sairastuneen poikansa sairaudesta ja kuolemasta. Hän kirjoittaa Enkeliveli kirjassaan näin: ”Jos kuolemasta ei puhuta, niin lapsen kuolemaa ei ole olemassakaan. Lapsen kuolemasta ei kirjoiteta, ei puhuta, siitä ei tehdä elokuvia eikä taidetta. Lapsen kuolemaa ei yksinkertaisesti ole. Entä kun se kuitenkin tulee vastaan? Kukaan ei tiedä mitä sanoisi. Kukaan ei tiedä mitä pitäisi tehdä. Mutta pitäisi puhua. Totta kuitenkin on, että lapsiakin kuolee joka päivä.” (Talonen 1996, 93.)

Idea opinnäytetyöhöni lähti Mesikämmenen päiväkodin johtajan kanssa käymästäni keskustelusta. Valmistun tämän vuoden kesäkuussa lastentarhanopettajaksi ja oletin, että varhaiskasvatuksen alalla työskentelevillä olisi koulutusta lapsen surun kohtaamiseksi. Kerroin päiväkodin johtajalle lukeneeni norjalaisen kriisipsykologi Atle Dyregrovin kirjan *Lapsen suru*. Johtaja kertoi, ettei henkilökunta saa lapsen surun kohtaamiselle ja käsittelemiselle mitään erityistä koulutusta. Johtajan mielestä tällaiselle työlle olisi tarvetta ja innosti näin minua tekemään aiheesta opinnäytetyön.

Tarkoituksena oli haastattelulomakkeiden avulla aluksi kartoittaa päiväkodin henkilökunnan tietämystä aiheesta ja selvittää mahdollisimman tarkasti millaista tietoa ko. aiheesta kaivattiin. Tämän jälkeen keräsin haastattelulomakkeiden tiedot, analysoin henkilökunnan tiedon tarpeet ja analyysin pohjalta kokosin opinnäytetyöni. Käytin opinnäytetyöni teoriapohjana psykologi ja psykoterapeutti Soili Poijulan *Lapsi ja kriisi* kirjaa ja edellä mainitsemaani Dyregrovin kirjaa sekä opinnäytetöitä joita ko. aiheesta on tehty ja muuta kirjallista materiaalia, joka käsittelee lapsen surun kohtaamista ja käsittelyä.

Aion työskennellä päiväkodissa lasten kanssa, joten opinnäytetyöni lapsen surusta, sen kohtaamisesta ja käsittelemisestä antaa minulle hyvät valmiudet kohdata kyseinen aihe varhaiskasvatuksen kentällä. Opinnäytetyöni on tilaustyö Mesikämmenen päiväkodin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle ja jos kasvatustyössä opinnäytetyötäni käytetään lapsen surun kohtaamiseen tai käsittelyyn, olen opinnäytetyöni tekemisessä onnistunut.

2 SURU ON KUNNIAVIERAS

2.1 Traumaattinen kriisi

Ihminen kohtaa elämänsä aikana erilaisia elämäntilanteita ja vaihteita. Niiden joukossa on niin iloa tuovia ja myönteisiä kuin myös vaikeita ja haasteellisia aikoja. Monet elämänvaiheet ja tapahtumat voivat aiheuttaa kriisin. Kehityskriisit kuuluvat luonnollisena osana elämäntilanteeseen, mutta muutokset tai siirtymävaiheet voivat laukaista psyykkisen kriisin. Traumaattinen kriisi on äkillinen, erittäin voimakas ja odottamaton kokemus. Traumaattinen kriisi on psyykinen tilanne, jossa ihminen kohtaa jonkin ulkoisen tapahtuman, joka uhkaa hänen elintärkeitä asioitaan, ruumiillista olemassaoloaan, turvallisuuttaan ja sosiaalista identiteettiään. Ihmisen aiemmat kokemukset eivät riitä tapahtuman ymmärtämiseen ja sen psyykkiseen hallitsemiseen. Esimerkiksi läheisen ihmisen kuolema on lapselle niin suuri traumaattinen kokemus, ettei hänellä useinkaan ole sen käsittelemiseen minkäänlaisia valmiuksia. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 8.)

Traumaattisen kriisin käsittely ja sen läpikäyminen on useimmiten hyvin työlästä ja tuskallista. Traumaattisen kriisin syvyyteen ja laatuun vaikuttavat useat eri tekijät kuten esimerkiksi läheisen ihmisen kuollessa lapsen saama tieto tapahtumasta, kuolinsyy tai lapsen mahdollinen läsnäolo tapahtumapaikalla. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 8.)

Suurin osa äkillisistä kuolemista johtuu sairauksista, tapaturmista, hukkumisista, itsemurhista tai henkirikoksista. Tapaturmainen kuolema on odottamaton ja se voi sattua missä, milloin ja kenelle tahansa. Suomessa juuri tapaturmat ovat lasten ja nuorten yleisin kuolemaan johtava syy. Vuosina 2011-2013 kuoli vuosittain tapaturmaisesti keskimäärin 122 alle 25-vuotiasta. Neuvolaikäisten kuolemaan johtaneita tapaturmia vuosina 2010-2012 tapahtui keskimäärin 14. (Pojula 2016, 106.)

2.2 Suru

Suru on menetyksen aiheuttama pitkään kestävä tunne, joka aiheuttaa syvää mielihäpähaa ja muuttaa sen kohdanneen ihmisen elämää (Poijula 2016, 113). Suru on todennäköisesti kaikkein voimakkaimmin tunteisiin vaikuttava, turhauttavin ja hämmentävin asia, minkä ihminen voi kokea (Muns, viitattu 11.7.2016). Suru käynnistyy automaattisesti, kun ihminen kohtaa menetyksen. Suremisen avulla tunnustetaan menetys todeksi, suhde kuolleeseen muuttuu käsitteellisestä todelliseksi ja elämä aletaan nähdä erilaisena ilman kuollutta ihmistä. Suremista voi verrata ison haavan tai palovamman paranemiseen. Haavan parannuttua voi iholle jäädä merkki siitä, että jokin on muuttunut loppuiksi. (Poijula 2016, 113-114.)

Surun kohdatessa on hyvin vaikea sanoa, miten suru lapseen vaikuttaa. Ihminen ei ole kuten biljardipallo, jonka törmäysreaktio voitaisiin matemaattisesti laskea. Pikemminkin ihminen on kuin kepillä päähän heitetty koira. Koira voi hyökätä heittäjän päälle, juosta pakoon, jäädä ulisemaan paikalleen tai luulla, että joku haluaa ehdottomasti leikkiä sen kanssa. (Furman 1997, 122.)

Tehdessäni opinnäytetyötäni, löysin Jenni Vartiaisen Suru on kunniavieras kappaleen. Taiteilija itse kertoo kappaleestaan näin: ”Suru kokeminen on niin sumuinen hetki, sellainen möykky. Ei ole oikein ääriäsiivoja asioissa, koska se on joko tyhjää tai sumua. Se on aika muodotonta. Tuossa tekstissä se kuitenkin näyttäytyy mustana ruusuna, jonka jokainen terälehti on täydellisen siloteltu. Siinä käsitellään surua jalostuneella tavalla, selkeästi ja lohdullisesti. Surua kyynelin kastella täytyy, jotta se puhkeais kukkaan. Helli ja hoivaa, varoen vaali, ettei se menisi hukkaan. Puhutaan siitä, että surulla on jotain kerrottavaa sinulle. Jotain opittavaa. Vaikka kaikki menisi perseelleen ja tulisi lohduton ja pohjaton musertuminen, niin siitäkin voi nousta. Menetys voi voimauttaa ja pohjalta voi löytää köyden, johon tarttua ja lähteä siitä kohti valoa, selventää Vartiainen.” (Poikkimäki 2013.)

Lapsen suru on usein pitkäkestoista ja hyvin voimakasta. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 9). Lasten on vaikea kestää surun tunteita. Tavallisin tapa lapsen surun ilmaisemiselle on, että tuska ilmaistaan äänin. Kun sanat eivät riitä selittämään pahaa oloa tai

ne katoavat, ruumiin kieli ja puhetta korvaava äänen käyttö säilyvät. Pienelle lapselle itkeminen on täysin luonnollista, sillä itku ja muut sanattoman viestinnän keinot ovat hänelle yhtä tärkeitä sanojen kanssa. Puhe ja sanaton viestintä ovat samanlaisessa asemassa lähes kouluikään asti. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 19.) Pikkulapset välttävät surun aiheuttamaa kipua, mikä voi ulospäin näyttää surullisuuden puuttumiselta kokonaan. Tämä voi harhauttaa aikuisia ja saada heidät ajattelemaan, ettei menetys vaikuta lapsiin. Lasten kestävyys surulle kasvaa iän myötä. (Pojjula 2016, 103.)

Suru voi viipyä koko elämän ajan, mutta lapselle suru ei tarkoita ainaista suremista. Kun musertavin suru on ohitse, muuttuu suru satunnaiseksi ja lapsen huomio alkaa kohdistumaan enemmän arkipäiväisiin toimintoihin. Lapsi ei jaksa olla koko ajan surullinen ja hän voi yrittää saada ympärillään olevia ihmisiä nauramaan ja iloitsemaan. Vanhemmista tämä voi tuntua oudolta, eivätkä he välttämättä pysty ilmaisemaan iloaan lapsen kanssa. On tärkeää säilyttää lapsen elämässä ilo ja onni, jotta lapsi muistaa ajan, jolloin surua ei vielä ollut, sillä lapsi tarvitsee paljon aikaa ymmärtääkseen mitä on tapahtunut. Surusta selviytyäkseen lapsi tarvitsee arkirutiineja, jotka ylläpitävät hänen tunnetta turvallisuudesta. Selviytymiseen vaikuttaa huomattavasti myös se, kuka lapsen kanssa käy tapahtunutta läpi ja millä tavalla. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 21.)

Jos vältetään puhumasta rakkaan ihmisen menettämisestä, kielletään samalla suhteen merkittävyys lapselle ja se puolestaan lisää entisestään hänen kärsimystään (Pojjula 2016, 104). Suomalaisessa yhteiskunnassa puhumattomuus on hyvin syvällä. Vaikeneminen on kultaa ja muut sanonnat ovat tiukasti myös nuoremman sukupolven käytössä. Vaikeneminen ei ole kultaa sillä siitä mistä voi puhua, siitä voi selviytyä. (Pojjula 2016, 304.) Aiemmin ajateltiin, että lapselle on hyvä vastata sitten, kun tämä kysyy tapahtuneesta. Nykyisen tiedon mukaan on parempi kysyä miltä lapsesta tuntuu ja mitä hän itse asiasta ajattelee. (Ruishalme & Saaristo 2007, 55.)

Surusta selviytyminen on pitkä prosessi, joka vaatii aikansa ja paikkansa. Lapsi suree erilaisin tavoin kuin aikuinen eikä lapsella ole niin suurta kykyä kestää tuskaa. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 19-21.) Lapset ottavat usein mallia vanhempiensa surun käsittelystä (Pojjula 2016, 300). Meidän ammattilaisten tulee ottaa huomioon, että

perheen tilanne on suruaikana poikkeuksellinen ja suru saattaa olla erittäin raskas, jolloin perheen lapset eivät välttämättä saa vanhemmiltaan sellaista hoivaa ja huolenpitoa kuin tavallisesti. (Dyregrov 1993, 53.) Aikuiset saattavat lapsen näkökulmasta käyttäytyä suruaikana oudosti ja lapsi voi yrittää käyttäytyä mahdollisimman kiltisti ja ajatella, ettei kuormita vanhempiaan omilla kysymyksillään ja vaikeuta tilannetta entisestään. Tällöin lapsen omille surun tuntemuksille ei jää tilaa ja lapsi siirtää omaa surunsa läpikäymistä. (Ruishalme & Saaristo 2007, 55-56.) Vanhempien reagointi suruun voi tällöin aiheuttaa laiminlyömistä ja vahingoittaa lapsen kehitystä (Poijula 2016, 300).

Akuutissa surussa kaipaus, ikävä ja tunnetuska ovat hyvin voimakkaita ja fyysiset oireet kuten sydämen sykkeen muutokset, jatkuva haukottelu, huimaus ja perhoset vatsassa ovat tyypillisiä (Poijula 2016, 114). Lapset ovat kokemattomia tunteiden tunnistamisessa eivätkä kykene välttämättä puhumaan niistä (Poijula 2016, 116). Kun lapsella on ihminen, joka on turvallinen, tukee kärsivää lasta hyväksymään minkä tahansa kokemansa tunteen, auttaa tätä tunteiden ilmaisemisessa ja hallitsemaan tunteitaan, on lapsen helpompi vapautua surun aiheuttamasta kieltämisestä, shokista ja turtuneisuudesta (Poijula 2016, 129).

Aikuiset ovat mallina lapsille surusta selviytymisessä, siksi aikuisen pitää olla avoin ja rehellinen (Poijula 2016, 127). Lapsen surureaktiot ovat aikuiselle mahdollisuus ymmärtää, että lapsi oirehtii suruaan ja tällöin aikuiselle tarjoutuu tilaisuus lisätä lapsen turvallisuudentunnetta (Poijula 2016, 121). Surevan lapsen kanssa puhumisen lähtökohtana tulee olla lapsilähtöisyys ja aikuisen tulee huomioida lapsenkestokyky. Tapahtunutta ei saa salata eikä sitä saa kaunistella. Menetys on suurin tuska, eikä sitä voi pahentaa, mutta tapahtunutta ei myöskään voi ottaa pois puhumalla siitä avoimesti. (Poijula 2016, 126.) Lasta tulee myös rohkaista surun mukanaan tuomien negatiivisten tunteiden ilmaisuun jollakin turvallisella tavalla (Poijula 2016, 121). Aikuisen tulee pyrkiä konkreettiseen ilmaisuun ja sanoja kannattaa käyttää säästeliäästi sekä välttää kielikuvia. Aikuinen voi sanoa, ettei tiedä vastausta, jos lapsen kysymykset ovat liian hankalia. Lapsi saattaa myös esittää saman kysymyksen yhä uudelleen ja uudelleen ja tähän on aikuisen myös hyvä varautua. (Poijula 2016, 127.)

Lapsen suru kestää yleensä paljon pidempään kuin aikuiset luulevat. Kaipaus, ikävöinti ja suru jatkuvat kuoleman jälkeen paljon pidempään kuin viikkoja tai kuukausia.

Jos kuolema tai tapahtuma on ollut äkillinen, odottamaton tai hyvin traumaattinen, se voi vaikuttaa jopa lapsen koko kehitykseen. Lastentarhanopettajien ja lapsen vanhempien on tärkeää muistaa surun kohdatessa, että lasten sureaktiot ovat pitkäkestoisia. Surevilla aikuisilla surun raskain vaihe on noin 3-9 kuukauden kuluttua kuolemasta ja heillä toiminta- ja työkyvyn palautuminen kestää keskimäärin kaksi vuotta. (Pojjula 2016, 119.) Suru kypsyy ajan kuluessa pysyväksi surun muodoksi, jossa menetys hyväksytään, eivätkä suru, ikävä ja suunnaton kaipaus enää ole mieltä hallitsevia. Kielteisiä tunteita hallitsevampia ovat myönteiset tunteet. (Pojjula 2016, 114.)

2.3 Surutyö

Surutyö ei ole prosessi, joka olisi selkeästi jaettavissa eri osiin. Surutyö on enemmänkin tapahtumien sarja, jotka ihminen käy yksilöllisesti eri tavoin läpi. (Muns, viitattu 11.7.2016.) Voimakkaiden reaktioiden ja toipumisen yhteydessä puhutaan reaktioiden purkamisesta (Palosaari 2007, 122). Suru on kuin valtameri. Alkuun valtameren suuret aallot lyövät yhtäkkiä, rajulla voimalla yllättäen, mutta kun aikaa kuluu, aaltojen voima loppuu ja lopulta ne hajoavat. (Muns, viitattu 11.7.2016.) Surutyössä eräänlaisia erävoittoja ovat tulevaisuuden suunnitelmien tekeminen ja tulevaisuudesta ajatteleminen. Kun toivo siitä, että elämä jatkuukin, tulee menetyksen paikalle jotain uutta. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 21.)

Suremisprosessin voi jakaa erilaisiin vaiheisiin. Jotkut käyvät kaikki vaiheet nopeasti läpi, kun taas toiset voivat jäädä johonkin tiettyyn vaiheeseen jumiin. (Muns, viitattu 11.7.2016.) Surun kokemista ei voi kiirehtiä vaan lapsen tulee saada aikaa surutyön aiheuttamien tunteiden käsittelyyn ja kokemiseen. On hyvä muistaa, että ”positiivisten asioiden ajattelu”, ”sinun pitää nyt olla reipas” ja ”älä mieti tapahtunutta” sanonnat vain vaikeuttavat, hidastavat ja voivat jopa estää lapsen selviytymistä surutyön läpikäymistä. (Pojjula 2016, 132.)

Suremisprosessin tavoitteena on siis vapautua tunteesta, joka on joskus alkanut, mutta joka on jäänyt ihmisen sisälle lukkoon tuottamaan harmia arkeen (Palosaari 2007,

123). On tärkeää, että lapsella, joka pitää surua sisällään, on yhtä suuri tarve saada tukea surunsa käsittelyyn kuin lapsella, joka osaa ilmaista suruaan selvemmin (Poijula 2016, 117). Elämänhallinnan ja sopeutumisen edesauttamiseksi arjen tuttujen rutiinien säilyttämisellä on suuri merkitys (Korhonen & Sinkkonen 2015, 260-261). Vaikka lapsen maailma ei koskaan palaa samanlaiseksi kuin ennen, ei jatkuva sureminen sovi lapsen luontoon. Lapsella on oikeus iloita esimerkiksi syntymäpäivästään tai juhlapyhistä ja hänen on saatava myös tunkea ilon tunteita ja pitää hauskaa. Surulla on oma määrittelemätön aikansa, samoin ilolla. (Poijula 2016, 117-118.)

3 KRIISITILANTEITA

3.1 Kiusaaminen päiväkodissa

Kiusaamisella tarkoitetaan systemaattista eli suunnitelmallista ja toistuvaa yhteen ja samaan lapseen kohdistuvaa aggressiivista käyttäytymistä. Kiusaamiselle on tyypillistä vallan epätasapaino, sillä kiusaaja on jollain tavalla kiusattua vahvempi. Epätasapainon ero voi perustua kiusaajan yliotteeseen kiusattua kohtaan, fyysisten ominaisuuksien erosta, iästä tai asemasta ryhmässä. (Poijula 2016, 274.) Kiusaamiselle tyypillistä on, että sitä tapahtuu pysyvässä sosiaalisessa ryhmässä ja jo ihan pienimpienkin lasten keskuudessa. Lapset haluavat toimia tietyllä tavalla ja asettavat usein ehtoja miten toimitaan ja leikitään yhdessä. Päiväkoti-ikäiset lapset ovat tietoisia ryhmädynamiikasta ja jos heiltä kysytään, he osaavat nimetä kuka joutuu heidän ryhmässään kiusatuksi ja kuka taas kiusaa. On tavanomaista, että päiväkotiryhmässä on yksi lapsi, joka joutuu kiusatuksi tai kiusaa itse muita useasti viikossa. Päiväkodeissa lapsia, jotka kiusaavat, on noin 11% ja noin 10% on lapsia, joita kiusataan, mutta jotka myös kiusaavat muita. (Poijula 2016, 278.)

Päiväkodeissa voi olla sanallista, psyykkistä tai fyysistä kiusaamista. Kiusaamisesta suurin osa tapahtuu sisällä tai ulkona, kun lapset leikkivät ilman ohjausta. Myös lepo-
hetkien ja aamupiirien aikana kiusaamista voi tapahtua aikuisten läsnäolosta huolimatta. Psyykkistä kiusaamista on selän takana puhuminen, leikin sääntöjen muuttaminen, puhumatta jättäminen, manipulointi, uhkailu, kiristäminen, ilveileminen, ilmeily ja poissulkeminen. Fyysistä kiusaamista on leikkien sotkeminen, lyöminen, potkiminen, vaatteiden repiminen, kivien ja hiekan heittelemineen, nipistelemineen ja pureminen sekä esteenä oleminen. Sanallinen kiusaaminen on nauramista, haukkumista, häräämistä, nimittelemistä, hiusten, vaatteiden, ulkonäön, yms. kommentoimista. Jatkuva kiusaaminen vaurioittaa syvästi ja kiusaamisen pitkäaikaisvaikutuksia ovat kiusatun masentuminen ja huono itsetunto. Kiusaaminen vaikuttaa lapseen haitallisemmin kuin pelkkä torjutuksi tuleminen tai ystävien puute, sillä siihen liittyy kokonaisvaltainen ihmisarvon menettämisen tunne. (Pojjula 2016, 276-278.)

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ehkäisy tulee ottaa osaksi arjen varhaispedagogiikkaa. Päiväkodin arjessa luodaan turvalliset ryhmät, kehitetään lasten välistä vuorovaikutusta, vahvistetaan lasten osallisuutta, sosiaalisia taitoja, tunnekasvatusta, tapa- ja moraalikasvatusta, aggression hallintaa ja voimistetaan päiväkodin ja lasten vanhempien välistä kasvatuskumppanuutta. Varhaiskasvatusalan ammattilaisen ja lapsen välinen avoin ja lämmin suhde sekä lapsen läheiset ystävyysuhteet suojelevat lasta päiväkodissa kiusatuksi tulemisen traumaattisilta vaikutuksilta. (Pojjula 2016, 278-279.)

3.2 Vanhempien ero

Lähes joka toinen suomalainen avo- tai avioliitto päättyy eroon, jossa osallisena on usein myös lapsia (Korhonen & Sinkkonen 2015, 260). Eron vaikutusta lapseen on mahdoton arvioida. Samassa perheessä asuvat lapset voivat reagoida hyvinkin eri tavoin eroon: toisen maailma saattaa romahtaa ja toinen voi tuntea vanhempiensa erosta jopa helpotusta. (Korhonen & Sinkkonen 2015, 266.) Nykyään ymmärretään, ettei

avioerosta aina seuraa lapselle surua, sillä ratkaisevaa on se, mitä erosta seuraa: parhaimmillaan lapselle muodostuu kaksi kotia, joissa molemmissa hän viihtyy (Furman 1997, 98).

Vanhempien erossa ja eroa seuraavissa järjestelyissä tärkeintä on miettiä lapsen etua. Lapsella on oikeus pitää molemmat vanhempansa ja säilyttää molemmista myönteiset mielikuvat. (Korhonen & Sinkkonen 2015, 266.) Parisuhdeongelmien käsitteleminen lapsen kanssa ja toisen vanhemman pilkkaaminen lapselle eivät ole suositeltavaa (Korhonen & Sinkkonen 2015, 261). Keskeisinä tekijöinä ovat vanhempien kyky toimia yhteistyössä eron jälkeen sekä sitä edeltänyt yhteinen perhe-elämä ja sen laatu (Korhonen & Sinkkonen 2015, 266). Erosta selviytymistä edesauttaa lapsen mahdollisuus kertoa omat tunteensa, mahdollinen oma pettymyksensä, paha mielensä ja kiukku. Erosta kertominen, sen käsitteleminen ja tulevien asioiden läpikäynti ja tulevaisuuden suunnitteleminen lapsen ikätason mukaisesti ovat tärkeää. (Korhonen & Sinkkonen 2015, 261.)

3.3 Vanhemman irtisanominen

Yhteiskunta elää nykyään jatkuvan muutoksen tilassa. Uutiset johtajien käsittämättömistä palkoista ja eri tuotantoalojen siirtämisestä halpatyön maihin tai tuotantolinjojen täydellisestä lakkauttamisesta ovat arkipäivää nykyajan työelämässä. Suomessa on suuri määrä työttömiä ja samaan aikaan puhutaan työvoimapulasta. Pätkätyöläisyys lisääntyy ja tuo mukanaan suurta epävarmuutta tulevasta. Nämä muutokset ravisuttavat perheitä. Perinteiset käsitykset pysyvyydestä eivät enää ole itsestäänselvyksiä. (Ruishalme & Saaristo 2007, 17.)

Työn epävarmuus heijastuu lapsiin vanhempien ahdistuksen, väsymyksen ja masennuksen välityksellä. Vanhemmat kokevat suurta riittämättömyyttä ja voimattomuutta, ja se heijastuu heidän kasvatuskäytäntöihinsä. Suurena vaarana on, että vanhemmat eivät kuuntele lapsen mielipidettä eivätkä ole kiinnostuneita lapsensa tekemisistä ja harrastuksista. (Pojjula 2012, 286-287.) Perheen pitäisi tarjota turvallisuutta, mutta

perheen ongelmat aiheuttavat turvattomuutta. Turvallisuus on osatekijänä ihmisen hyvinvoinnissa ja onnellinen elämä ovat jokaisen ihmisen tavoitteita omassa elämässä. (Ruishalme & Saaristo 2007, 18-19.) On tärkeää muistaa, että vanhempien stressistä osa voi siirtyä lapseen. Päiväkodin henkilökunta voi toimillaan tukea lapsen kokemaa turvallisuutta arjen rutiinien ylläpitäjänä. (Pojula 2016, 26.) Myös onnistuneet kaverisuhteet tukevat lapsen turvallisuuden kokemusta (Pojula 2016, 168).

3.4 Vanhemman masennus

Masennus eli depressio on psykologinen ja biologinen reaktio, joka saattaa koskettaa ketä tahansa jossain vaiheessa elämää. Välillä voi tuntea itsensä surulliseksi ja alakuloiseksi, se on normaalia, mutta jos masennus jatkuu viikkoja ja kuukausia ja muuttuu epätoivoksi, kysymys on mielenterveyden häiriöstä. (Pojula 2016, 52.) Masennus on yksi merkittävistä terveysongelmista Suomessa. Noin joka viides suomalainen sairastuu elämänsä aikana masennukseen ja yli puolella heistä masennus uusii. (Noppari, Kiiltomäki & Pesonen 2007, 52.) Vakavimmillaan masennus johtaa itsemurhaan (THL, viitattu 22.7.2016).

Masennus aiheuttaa muutoksia ihmisen toimintakykyyn ja tunnetiloihin (Noppari, Kiiltomäki & Pesonen 2007, 53). Joillakin masennus saattaa kroonistua eli muuttua pysyväksi. Naisilla masennukseen sairastuminen on tavallisempaa kuin miehillä. Masennus lisää myös riskiä sairastua fyysisesti. Esimerkiksi sepelvaltimotautiin sairastuminen on masennuksesta kärsivällä ihmisellä muuhun väestöön verrattuna jopa 2-3-kertainen. (THL, viitattu 22.7.2016.)

Pikkulapsille masennusta voi kuvata ajatussairauden nimellä. Aikuinen voi auttaa lasta ymmärtämään ihmisen mieltä vertaamalla tätä puutarhaan. Tervettä mieltä voidaan kuvata pitkillä, voimakkailla ja vihreillä viivoilla. Joidenkin viivojen päähän aikuinen voi piirtää kukkia ja kertoa, että nämä iloiset, värikkäät ja terveet ajatukset ovat kaikilla aivoissa pään sisällä. Jokaisen aivot tarvitsevat lämpöä ja valoa aivan kuten puutarhakin, jotta ajatukset pysyvät terveinä. Jos ihmisellä on masennus eli ajatussairaus, tulee

pään sisään kylmää ja pimeää. Jos ihmisen pään sisään pääsee kylmää ja pimeää, siellä kasvavat ajatukset alkavat kuivua. Jokin ajatus voi vielä sinnitellä, eikä lakaisu pimeässä ja kylmässä. Se ajatus ajattelee, että se tarvitsee apua, sen pitää puhua sellaisen kanssa, joka osaa auttaa ajatushäiriön parantamisessa tai että sen pitää saada lääkettä. Jos ajatukset eivät saa apua, kylmyys ja pimeys valtaavat ja ne lakastuvat ja ajatus avun hakemisesta kuihtuu samalla. Kun aikuinen kertoo tarinaa ajatussairaudesta lapselle, värittää hän samalla kaiken ruskealla värillä ja näyttää miten ajatussairaus kaataa ajatukset kasaan ja ne kuihtuvat. Samalla aikuinen selittää lapselle, ettei ajatussairaudesta kärsivä voi saada apua lapselta vaan he voivat saada apua vain psykologilta ja lääkäriltä, jotka osaavat hoitaa ajatussairaita ja ovat saaneet opetusta sairauden hoidosta. Aikuinen jatkaa kertomusta lapselle niin, että ajatussairaahan ajatukset lapsesta kuihtuvat aina viimeisenä. Tätä kertoessaan piirtää aikuinen kaiken ruskean ja lakastuneen sekaan voimakkaan vihreän viivan ja kirjoittaa lapsen nimi viivalle. Tämän jälkeen väritetään kaikki muu mustalla värillä kuvaten kaikki ajatussairaahan luhistuneet ajatukset. Jos masennus johtaa itsemurhaan, sairastuu kaikkein viimeinenkin ajatus. Lapselle voi kertoa, että kun ihminen ei enää jaksa huolehtia itsestään, ei hän jaksa olla tällöin isä tai äiti lapselleen. Silloin pimeys valtaa ihmisen päässä sen, missä viimeinenkin ja yksinäinen ajatus on. Tuo musta ajatus pimeydessä kertoo ajatussairaudesta kärsivälle: ”Minun pitää matkustaa kuolemaan, se on ainoa paikka nyt minulle”, ”Minun pitää kuolla.” Lopulta väritetään mustalla myös viiva, johon aikuinen oli kirjoittanut lapsen nimen. (Pojjula 2016, 305-307.)

Jatkuva huoli oman vanhemman terveydestä ja murehtiminen hengissä säilymisestä ovat lapselle erittäin raskas taakka (Haarala, Jääskeläinen, Kilpinen, Panhelainen, Peräkoski, Puukko, Riihimäki, Sundman & Tauriainen 2010, 70). Vanhemman masennus on tärkein yksittäinen riskitekijä sille, että myös lapsi saattaa sairastua masennukseen (Pojjula 2016, 52). Lapsi kantaa vanhemmistaan väistämättä huolta. Jos vanhemmilla on vakavia mielenterveysongelmia, sairauksia tai päihdeongelmia, on lapselle suuri helpotus, kun hän saa jakaa huolensa jonkun aikuisen kanssa. Lasta rauhoittaa myös se, kun hän tietää, että äiti tai isä saavat asiantuntevaa hoitoa. Depressio vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin. Vanhemmilta ja lapsilta on hyvä säännöllisesti kysyä koko perheen jaksamisesta. (Haarala, Jääskeläinen, Kilpinen, Panhelainen, Peräkoski, Puukko, Riihimäki, Sundman & Tauriainen 2010, 70.) Viime vuosina on sosiaali- ja terveyden-

huollossa lisääntynyt perhekeskeisyys ja lapsia otetaan mukaan palaveriin ja hoitoneuvotteluihin, joissa käsitellään ja keskustellaan heidän vanhempiensa ongelmista tai sairauksista (Furman 1997, 104-105).

3.5 Itsemurha

”Viime 24 minuutin aikana on jossain Yhdysvaltain osassa ihminen tappanut itsensä. Se tapahtuu kuusikymmentä kertaa päivässä joka päivä, 22 000 kertaa vuodessa. Ja tämä vain Yhdysvalloissa, eräissä Euroopan maissa se on kaksi kertaa niin yleistä. Itsemurha on kaikissa maissa yleisempi kuin murha.” (Menninger 1955, 21.) Joka vuosi noin 900 suomalaista tekee itsemurhan. Itsemurhia tehdään lähes 2-3 päivässä. Jokaista itsemurhaa kohden jää kuollutta suremaan kymmenkertainen määrä vainajalle läheisiä: lapsia, isiä, äitejä, sisaruksia, ystäviä, isovanhempia, lapsenlapsia, puolisoja ja muita hänelle rakkaita ihmisiä. (Surunauha, viitattu 7.7.2016.)

Aikuiset usein luulevat suojelevansa lapsiaan ja välttelevät itsemurhasta kertomisen. Harva isä tai äiti on mitenkään valmistautunut puhumaan siitä avoimesti. Lapset jäljittelevät aikuisten mallia suremisessa ja heidän reaktionsa vaikuttavat siihen, miten lapsi tekee omaa surutyötään tai selviytyy siitä. Itsemurhasta puhuminen on vaikeaa, mutta niin pienille kuin isoillekin lapsille sen kertominen on tärkeää. Tulee muistaa, että lapsi ymmärtää asiasta vaikenemisen niin, ettei siitä saa puhua eikä tapahtuneesta voi kysyä ja lapsi eristäytyy suremaan yksin. Useat asiat, jotka lasta vaivaavat aiheutuvat usein lapselle epäselvistä asioista ja vanhempien tavoista olla vastaamatta lapsen kysymyksiin. (Poijula 2016, 300-301.)

Ei pidä odottaa sopivaa hetkeä, kunnes lapsi on kyllin vanha tai kun hän itse asiasta kysyy, vaan aikuisen tehtävä on selittää lapselle mitä on tapahtunut lapsen ajattelun kehityksen ja kyvyn ymmärtää kuolema ja itsemurha huomioon ottaen. (Poijula 2016, 303.) On tärkeää kertoa asiasta yhdellä kertaa rehellisesti ja yksinkertaisesti (Poijula 2016, 304). Näin lapsi uskaltaa luottaa aikuiseen ja uskoo, että hän kuulee tältä aina

totuuden (Dyregrov 1993, 41). Kun lapselle kerrotaan totuus, vältetään lapsen negatiivisesti vaikuttava salailu. Lapsen ei pidä kuulla eri kerrontaversioiden jälkeen muuttuva totuus, vaan kaikki, mitä lapselle itsemurhasta kerrotaan, pitää olla totta. (Poijula 2016, 304-305.) Kauhealta tuntuvat yksityiskohdat voivat pelottaa lasta, eikä tapahtunutta pidä kuvailla liian perinpohjaisesti. Mikä on tapahtunut, on tapahtunut ja kuolema on lopullinen. (Poijula 2016, 37.) Tärkeintä on muistaa kertoa lapselle, ettei kuolemaa tarvitse pelätä ja käsitellä lapsen kanssa kuolemaan liittyvää tietoa. Näin lapsi oppii ymmärtämään, että kuolema kuuluu normaaliin arkielämään. (Poijula 2016, 104.) Lapset voivat matkia tapahtunutta puheissaan ja leikeissään. Vaikka lapsi sanoo, että hän haluaa kuolla, hän ei sitä tarkoita. Lapsi haluaa ymmärtää leikin ja kysymysten avulla tapahtunutta. Aikuisen pitää antaa tilaa lapsen ajatuksille, kuvitelmaille ja kysymyksille, jotta lapsi voi ymmärtää itsemurhaa ja sen seurauksena tapahtunutta kuolemaa. (Dyregrov 1993, 41.)

Päiväkodin ja kodin välillä oleva hyvä kasvatuskumppanuus ja luotettava yhteistyö auttavat lasta ja hänen perhettään surutyössä. Perheen tukeminen menetyksen keskellä on tarpeellista ja tärkeää. Lapsi tulee kohdata avoimesti, jotta lapsi tuntee olonsa turvalliseksi. Välittävä ilmapiiri ja tutut aikuiset helpottavat lapsen kärsimystä ja riippuvuuden tunnetta. (Poijula 2016, 300-301.) Normaaliin surutyöhön kuuluu suremista, tunne elämän jatkuvuudesta, kuolleen elämän muistelemista ja kuoleman ymmärtämistä (Surunauha, viitattu 7.7.2016). Päiväkodissa voidaan käyttää surutyön apuna luovia menetelmiä kuten esimerkiksi erilaisia leikkejä, tunnekortteja, sadutusta, tarinoita tai nukkeja. Menetelmät saattavat helpottaa lasta näyttämään tunteitaan ja tuomaan esille lapsen ajatuksia. (Poijula 2016, 303-304.)

3.6 Kuolema

Jo pelkkä ajatus omasta kuolevaisuudesta tai kuolemasta ylipäättään puhuminen on vaikeaa meille aikuisille. Haluamme suojella lapsiamme elämän julmilta iskuilta ja niiden mukanaan tuomalta surulta. Lapsen psyykkinen selviytyminen ei kuitenkaan suojele-

malla kehity, sillä joku lähipiiristä kuolee jossakin lapsen elämänvaiheessa ja hän joutuu kohtamaan kuoleman. (Poijula 2016, 11-12.) Lapset tarvitsevat tietoa kuolemasta, jotta oppivat suhtautumaan siihen luonnollisena osana elämän kiertokulkua (Poijula 2007, 100).

Kuoleman kohdatessa lapsi tarvitsee voimakasta toivon, elämän mielekkyyden ja tarkoituksen kokemusta. Hän voi miettiä mitä kuolema tarkoittaa, mitä kuolleelle ihmiselle tapahtuu, mihin kuollut ihminen menee ja lakkaako hänelle rakas ihminen vain olemasta. (Mattila 2011, 108.) Useimmiten lapset kysyvät voiko kuollut tulla vielä takaisin. Lapselle tulee vastata kysymyksiin konkreettisesti, jotta lapsi ei täytä tyhjiä aukkoja omilla virheellisillä käsityksillään ja kuvitelmillaan. Lapsi haluaa toistuvilla kysymyksillään varmistua siitä, että vastaukset pysyvät samoina. (Dyregrov 1993, 91.)

Kuolemasta tulee puhua lapsen ikätason mukaisesti oikeilla sanoilla. Hänelle ei pidä sanoa, että rakas ihminen ”nukkui pois”, vaikka rauhallinen ikiuni tuntuisikin aikuisesta lohduttavalta. Lapselle tulee tehdä selväksi nukkumisen ja kuoleman ero, jotta lapsi ei altistu väärinymmärrykselle ja ala pelkäämään omaa tai perheenjäsenen nukahtamista. (Mattila 2011, 107.) Turvallisinta on puhua kuolemasta ja kertoa siitä rauhallisesti samalla antaen tilaa lapsen kysymyksille, peloille ja huolille (Poijula 2016, 111). Ymmärtääkseen mitä kuolemalla tarkoitetaan, tulee lapselle opettaa nämä kolme asiaa. Kaikki elollinen kuolee, myös hyvät ihmiset kuolevat eikä kuolema valikoi kohteitaan mitenkään. Kuolema on lopullinen ja pysyvä, eikä lapsen hyvä käytös, rukouminen tai toivominen palauta vainajaa takaisin kuolleista. Kuolleet eivät tunne kipua, eivät palele eivätkä tunne enää mitään. Näitä kolmea asiaa kerrotaan yhä uudelleen kun lapsi kasvaa ja joutuu elämässään kohtaamaan kuolemaa. (Poijula 2016, 101-102.)

Kaikki muutokset ovat lapsen elämässä suuria asioita. Kuolema tuo mukanaan väistämättä muutoksen, usein vielä monta erilaista muutosta. (Mattila, 2011, 110.) Tärkeintä on tukea perhettä keskustelemaan kuolemasta lapsen kanssa avoimesti (Poijula 2016, 329). Epätietoisuus, pelko ja ahdistus lisääntyvät lapselle rakkaan ihmisen kuoleman jälkeen, joten on tärkeää säilyttää päiväkodissa ja kotona kaikki mahdollisimman muuttumattomana. Rutiinit ja aikataulut antavat lapselle turvallisuuden tunteen seka-

sorron ja pelon keskellä. Turvattomalta tuntuvassa tilanteessa päiväkotiki voi olla lapselle turvapaikka, jossa arki jatkuu samalla tavalla kuin aina ennenkin. Lapsen tulisikin olla päiväkodista pois mahdollisimman vähän aikaa. (Dyregrov 1993, 73.)

3.6.1 Lemmikin kuolema

Lemmikin menetyksestä johtuvaa surua usein vähätellään, pidetään oikeuttamattomana ja todetaan, että sehän oli vain lemmikkieläin. Psykologi Tanja Honkasen vuonna 2013 valmistuneessa pro gradu työssään hän selvitti 708 ihmiseltä, joilla on tai oli ollut läheinen suhde lemmikin kanssa, kuinka paljon nämä viettivät lemmikkinsä kanssa aikaa. Pro gradun selvityksen tulos yhteiselle ajalle oli keskimäärin noin viisi tuntia päivässä. Kyselyn ihmiset näkivät lemmikkiään siis enemmän kuin mitä ihmiset näkevät parhaita ystäviään päivässä. Viisi tuntia on myös suunnilleen sama aika, jonka vanhemmat viettävät työpäivänsä jälkeen lastensa kanssa ennen nukkumaan menoa. (Honkanen 2013.)

Lemmikkieläimen myötä lapsi saa kokea perustunteita, kuten rakkautta, luottamusta ja uskollisuutta. Lemmikkieläimen elämän ja kuoleman kautta lapsi oppii käsittelemään elämän isoja asioita aina hellästä huolenpidosta lopulliseen luopumiseen. Lemmikin kuolema saattaa olla ensimmäinen todellinen menetys, jonka lapsi elämässään kohtaa. Sen vuoksi lemmikin kuolema tuo mukanaan lapsen arkeen suuren aukon. (Saarikoski 2014, HS).

Honkasen tutkimuksesta kävi ilmi, että ihmiset voivat tuntea syvää kiintymystä lemmikkieläimiinsä kohtaan ja muodostaa näiden kanssa rakkaita ja tiiviitä suhteita. Tutkimus osoitti myös, miten lemmikkieläin tukee ihmisen arkista hyvinvointia, yhteyttä korkeampaan tyytyväisyyteen ihmisen elämään ja suhteen tärkeyden merkitystä ihmisen elämässä. Honkasen tutkimuksen tulokset kertovat siitä, miten suuri merkitys lemmikkieläimellä loppujen lopuksi on ihmisen elämässä. (Honkanen 2013.)

On muistettava, ettei yksikään vanhempi tai varhaiskasvatusalan ammattilainen voi ottaa surua tai lapsen kokemaa kärsimystä pois. Lapsi kaipaa silti suruaikanaan erityistä tukea ja suojelua, mihin kuuluu myös kuoleman selittäminen. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 19.) Lapselle on selitettävä kuoleman lopullisuus. Puhu aina rehellisesti. Koskaan ei saa sanoa, että "Jumala otti lemmikkisi taivaaseen" tai että lemmikki "nukutettiin". Lapsi saattaa alkaa pelkäämään nukkumaanmenoa, nukahtamista tai sitä, että Jumala yhtäkkiä tulee ja "ottaa" hänet, muut lemmikkieläimet, vanhemmat tai sisarukset. Kerro lapselle, että olet häntä varten, lähellä ja läsnä ja kuuntelet jos hän tarvitsee kuuntelijaa. Lähes jokainen lapsi tarvitsee aikuisen tukea, läsnäoloa ja lempeyttä. Rohkaise lasta kertomaan surustaan. Anna myös tilaa ja aikaa. Jos lapsi ei halua puhua, älä pakota. (Muns, viitattu 11.7.2016.) Kerro lapselle, että isoistakin menetyksistä ja suuresta surusta voi selvitä. Tärkeintä selviytymisessä ovat arjen rutiinien jatkuminen, lapsi näkee, että elämä jatkuu. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 19.) Kerro lapselle myös, että rakkaus ei lopu suruun. Tuen antaminen ja menetyksen aiheuttamien erilaisten tunteiden läpikäyminen lapsen kanssa on tärkeintä, jotta lapsi voi rakentaa itsellensä tasapainoisen ja turvallisen elämän. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 19.)

Joskus lemmikin kuolema laukaisee lapsessa sen, että hän suree henkilön kuolemaa, jonka menettämistä hän ei aiemmin ole voinut hyväksyä (Muns, viitattu 11.7.2016). Surematon suru voi aiheuttaa henkistä tunteettomuutta, jos lapsi ei uskalla näyttää suruaan tai käy menetyksen aiheuttamia tunteita läpi. Menetyksen kokeminen ja surun läpikäyminen ovat siis tärkeä vaihe lapsen elämässä ja auttavat lasta kohtaamaan tulevia vaiheita myöhemmässä elämässään. Jos suru jää surematta ja pitkittyy, suru ikään kuin koteloituu ja muuttuu osaksi ihmistä ja ruumista ja haittaa näin lapsen kehitystä. Jos menetyksen aiheuttama tunnereaktio kielletään, voi se altistaa jopa sosiaalisille ja psyykkisille ongelmille. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 19.)

3.6.2 Isovanhemman kuolema

Läheisen menettäminen on sanana jo pelottava ja pysäyttävä. Jos lasten ja isovanhempien välillä on vallinnut voimakas side, saattaa isovanhempien kuolema vaikuttaa rajusti lapsiin. Koska isovanhemmat ovat iältään vanhempia kuin lasten omat vanhemmat, on lasten helpompi ymmärtää isovanhempien kuolema. Lapset surevat ja kaipaavat, mutta lapset käsittävät, että kuolema on pitkän elämän päätös ja suru on erilaista kuin vanhempien tai sisaruksien kuollessa. (Dyregrov 1993, 38.)

Kun puhutaan uusista isovanhemmista, tarkoitetaan äidin tai isän uuden miehen tai vaimon tai kumppanin vanhempia. Jos lapsella on ollut näihin läheinen ystävyys- tai tuttavuussuhde, synnyttää menetys yhtä suuren ja voimakkaan reaktion kuin jos olisi kysymys lapsen omista biologisista isovanhemmista. (Dyregrov & Raundalen 1997, 165.)

3.6.3 Vanhemman kuolema

Kaikista kuolemantapauksista vanhemman kuolemalla on suurin vaikutus lapseen (Dyregrov 1993, 48). Vanhempi on osa lapsen persoonallisuutta, joten vanhemman kuollessa osa lapsesta kuolee samalla (Yhdessä suru on helpompi kantaa 2004, 13). Vanhemmasta eroon joutuminen onkin lapsen kokemista menetyksistä suurin (Poijula 2016, 98). Kuolema tuo lapsen elämään lopullisen eron vanhemmastaan, joka on hoi-
tanut ja rakastanut häntä. Kuoleman seurauksena lapsen arjessa voi tapahtua myös muita suuria muutoksia, hän voi joutua vaihtamaan päiväkotia, muuttamaan asuin-
ympäristöään, joutua vieraiden ihmisten huostaan ja näin eroon ystävistään ja monesta hänelle tutusta ja turvallisesta paikasta ja ihmisestä. (Dyregrov 1993, 48.)

Kuolema voi tapahtua pitkällisen sairauden seurauksena tai yhtäkkiä. Jos vanhempi sairastaa kuolemanvakavasti, on lasta hyvä pitää selvillä sairauden eri vaiheista, jotta

lapsi voi varautua kuoleman kohtaamiseen ja työstää sitä mielessään. Lapselle on huomattavasti suurempi shokki saada tietää kuolemasta yllättäen, kuin saada tietää siitä pikkuhiljaa ja totuttautua ajatukseen rauhassa. Lapsi saa hyvästellä vanhemman tämän vielä eläessä ja tällä on suuri merkitys lapsen surutyölle. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 13-14.)

Läheisensä menettäneillä 2-8-vuotiailla lapsilla ilmenee käyttäytymishäiriöitä muutama viikon kuluttua kuolemasta. Pikkulapsi voi olla surullinen, vihainen, itkuinen ja hän saattaa kiukutella ja saada uhma-kohtauksia sekä taantua edelliselle kehitystasolle. Lapselle on hyvä sallia mielikuvitusystävät sekä turvapeitot ja -lelut tuomaan turvallisuuden tunnetta. Suru voi myös ilmetä fyysisinä oireina, kuten unihäiriöinä, sosiaalisena vetäytymisenä ja ruokahaluttomuutena. (Poijula 2016, 125.) Tärkeää on huolehtia lapsen perustarpeista ja taata tilapäisestä lamaannuksesta huolimatta lapselle arkipäivän rutiineja. Lapsi saattaa olla hyvin huolissaan juuri siitä, kuka hänestä nyt huolehtii ja kysymyksiin lapsen perustarpeista huolehtimiseen täytyykin vastata mahdollisimman aikaisin, sillä ne paljastavat lapsen primitiivisen ahdistuksen. (Dyregrov 1993, 73-74.) Lapselle voi selittää tapahtunutta yksinkertaisesti ja tarjota hänelle turvallista syliä, johon juosta. Jos lapsi on menettänyt toisen tai molemmat vanhempansa, on lapselle hyvä muistuttaa yhä uudelleen, että hän on turvassa. Aikuisen on tärkeää kertoa lapselle milloin tämä palaa, ettei lapselle tule aikuisen lähtiessä turvaton olo ja hänestä tunnu, että kaikki ympärillä olevat aikuiset vain katoavat hänen elämästään jonnekin. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 10-11.)

Jos ihminen on joutunut kohtaamaan lapsuudessaan menetyksiä, voi hänestä helposti tuntua, ettei kukaan ole häntä rakastanut. Käytännössä lähes kaikilla on lapsuudessaan ollut joku, joka häntä on rakastanut. Välttämättä se ei ole ollut lapsen vanhempi tai edes sukulainen, mutta joku lapselle tärkeä aikuinen. Yksikin välittävä aikuinen, joka antaa lapselle läheisyyttä, kosketusta ja lämpöä turvallisuuden tunteen palauttamiseksi, on tärkeä hänen kasvun ja kehityksen kannalta. (Furman 1997, 93.)

3.6.4 Sisaruksen kuolema

Kun perheeseen syntyy uusi vauva, alkaa sisarusten välille syntyä kiintymysside, joka ajan myötä kehittyy ja kasvaa. Sisaruksilla on tärkeä merkitys toistensa elämässä, he suojelevat ja tukevat perheessä toisiaan ja tarvittaessa liittoutuvat vanhempiaan vastaan. Sisarussuhteella on suuri merkitys, joten veljen tai sisikon menetys voi kestää loppuelämän ja olla jäljelle jääneille sisaruksille hyvin traumaattinen. (Pojula 2016, 116.) Perheet ovat nykyään pieniä ja jos perheessä on kaksi lasta, jäljelle jäänyt sisarus jää perheen ainoaksi lapseksi sisaruksen menehdyttyä (Suomen Mielenterveysseura 2014, 14).

Lapsen surureaktioihin vaikuttavat aikaisemmat kokemukset menetyksestä, lapsen ikä, fysiologinen tila, asema sisarusparvessa, selviytymistyyli, temperamentti, menetyksen äkillisyys sekä millainen suhde lapsella oli kuolleeseen sisarukseensa. Vanhempien tulee ottaa huomioon, että jokainen lapsi suree menetystä omalla tavallaan ja tarvitsee aikaa ymmärtääkseen tapahtuneen. Kuolema voi vaikuttaa jäljelle jääneisiin sisaruksiin eri tavalla ja surureaktion voimakkuus vaihtelee. Jos sisarukset ovat olleet läheisiä ja tehneet paljon asioita yhdessä, menettää lapsi usein parhaan ystävänsä ja tällöin kuolleen jättämä tyhjyys on sitä suurempi. (Pojula 2016, 116.)

Jos perheessä on lämpimät, avoimet ja läheiset välit ja tunteita ilmaistaan vaivattomasti, on lasten helpompaa kertoa surustaan. Myös kuoleman syy, sairauden kesto, sisarusten osallistuminen sairaan hoitoon, miten ja missä kuolema tapahtui tai osallistuminen hautajaisten suunnitteluun ja hautajaisiin vaikuttavat surun kestoon. (Pojula 2016, 116.)

Menetys vaikuttaa suuresti kodin ilmapiiriin (Dyregrov 1993, 35). Sisaruksen menettänyt jää eloon surevien vanhempien keskuuteen, jotka saavat tunteenpurkauksia, eivät välttämättä jaksa kantaa vanhemmuuttaan asettamalla rajoja ja voivat olla täysin voimattomia syvän surunsa edessä. Eloonjääneet menettävät vanhempien hoivan ja huomion joksikin aikaa samalla kun joutuvat itse kohtaamaan sen, että ovat juuri menettäneet leikkiverin ja kilpailijan. (Dyregrov 1993, 35.) Jäljelle jäänyt vanhempi sisarus voi kokea voimakkaita syyllisyydentunteita nuoremman sisaruksensa kuolemasta,

varsinkin jos hän on välillä saattanut toivoa pääsevänsä tästä eroon. Vanhempaa sisarusta saatetaan alkaa pitämään vainajan elämän jatkajana ja sijaisena. (Dyregrov 1993, 36.)

Suruaikana lapsi tarvitsee arkirutiineja, jotka pitävät yllä hänen turvallisuudentunnettaan. On tärkeää ymmärtää, että lapsi suree omaa yksilöllistä tahtiaan, toisinaan vanhemman tai varhaiskasvatusalan ammattilaisen kanssa, toisinaan yksin. Rohkaise lasta ilmaisemaan tunteitaan ja kysele lapselta miltä hänestä tuntuu tai mitä hän asiasta ajattelee. (Ruishalme & Saaristo 2007, 55-56.) Lasta voi auttaa sanoittamaan tunteitaan piirtämällä, musiikin, leikin tai muun toiminnan avulla. Aikuisen on hyvä muistaa, että hän toimii esimerkkinä lapselle tunteiden näyttämässä. Lapset matkivat helposti aikuisten reaktioita, joten on tärkeää kertoa, miksi aikuiset ovat surullisia ja itkevät. Näin lapselle osoitetaan lupa ilmaista omia tunteitaan ja kysymyksiään muuttuneessa tilanteessa. Tärkeintä on, että lapsi tuntee olonsa niin turvalliseksi kuin mahdollista. (Dyregrov 1993, 89-93.)

3.6.5 Ystävän kuolema

Ystävyys merkitys on lapselle suuri. Jo kaksivuotias lapsi tietää, että ystävä on joku, jonka kanssa tehdään jotain hauskaa ja ikätoverilta odotetaan tietynlaisia reaktioita. Kolmevuotiaana lapsi pystyy jo yhteisleikkeihin ja vuorovaikutukseen leikkikaverin kanssa. Kolmesta neljään vuoden iässä lapsi alkaa käyttää leikkitoveristaan sanaa ”ystävä”. Ystävän kuolema on tavallisesti äkillinen ja jopa dramaattinen tapahtuma, joka on kivulias ja vaikea hyväksyä. Lapsi joutuu kohtaamaan kuoleman, joka vie ystävän lopullisesti. Menetyks voi lisätä lapsen omaa turvattomuuden ja haavoittuvuuden tunnetta. Tavallisimmat tunteet ystävän kuollessa ovat viha, epätodellinen olo ja suorainen raivo, joka voi kohdistua lapseen itseensä, päiväkodin henkilöstöä tai muita ihmisiä kohtaan, jotka liittyvät tapahtuneeseen. Jos lapsi on ollut mukana kuolemaan johtaneessa tapahtumassa, tulevat kielteiset, hyökkäävät tai jopa väkivaltaiset tunteet voimakkaina. Lapsi saattaa myös tuntea syyllisyyttä siitä, että hän jäi eloon ja ystävä kuoli. (Suomen Mielenterveysseura 2004, 15.)

Lähiomaisten surun keskellä kuolleen lapsen ystäviä ei usein huomioida tarpeeksi, lapsen suru jää ikään kuin aikuisten surun alle. Tällöin lapsen surureaktiot saattavat ilmetä eristäytymisenä, vetäytymisenä tai avuntarvetta ei muutoin havaita. On tärkeää muistaa, että ystävän kuolemasta aiheutuva suru kestää lapsen surun tavoin pitkään. Lapsella on muistoja yhteisistä hetkistä ja aiemmin koettu suru on saatettu jakaa juuri kuolleen ystävän kanssa. Kun ystävää ei enää ole, lapsi hakee tukea ikäisistään. Tällöin lapsi ei välttämättä jaa suruaan aikuisten kanssa ja saattaa vetäytyä muistakin sosiaalisista suhteista. Sekä lapselle että kuolleen ystävän perheelle olisi hyväksi, jos he pääsisivät tapahtuman jälkeen puhumaan tapahtuneesta keskenään, muistelemaan kuolutta ja antamaan lohtua toisilleen. (Suomen Mielenterveysseura 2014, 15.)

3.6.6 Vakava sairaus

Viisi lasta sadasta saa sairaalahoitoa loukkaantumisen, akuutin tai kroonisen sairauden tai vamman takia. Lääketieteelliset toimenpiteet, vakava sairaus, lasten ja vanhempien reaktiot fysiologiseen ja psykologiseen kipuun tai hoitotoimenpiteisiin saattavat aiheuttaa traumaattista stressiä. Vaikeat traumaattiset kriisit kuten lapsen tai hänelle rakkaan ihmisen sairastuminen syöpään ahdistavat potilasta itseään, hänen omaisiaan, läheisiään ja koko perhettä. Perheen luonnollinen toiminta häiriintyy vakavan sairauden edessä ja sekä vanhemmat että lapset saattavat tuntea turvattomuutta, pelkoa ja voimattomuutta. (Pojjula 2016, 288.) Sairastuminen ei ole vain sairastuneen henkilökohmainen kriisi vaan se koskettaa koko perhettä, joka tarvitsee silloin tukea (Ruishalme & Saaristo 2007, 42).

Pienet lapset reagoivat vakavaan sairauteen useimmiten kieltämällä, pelkäämällä, protestoimalla tai epäilemällä totuutta ja yrittävät näin pitää ahdistusta ja tuskaa aiheuttavan asia pois omasta elinpiiristään. Jokainen lapsi reagoi kuitenkin eri tavalla aivan kuten aikuisetkin. Aikuisten tulee muistaa, että lasten käsityskyky ja puolustautumismekanismit eivät ole niin kehittyneitä kuin aikuisilla itsellään eikä lapsilta kannata

odottaa samanlaisia reaktioita. Osa lapsista saattaa vetäytyä ja muuttua välinpitämättömiksi. Moni lapsista saattaa kuitenkin jatkaa leikkejään normaalisti. Lapset etsivät näin suojaa turvallisista ja heille tutuista asioista. (Dyregrov 1993, 17-18.)

Lapsen ahdistusta voi vähentää kertomalla lapselle sairauden kulusta ja hoidon eri vaiheista. Jos lapsen perheenjäsen tai läheinen on vakavasti sairas, on tärkeää kertoa tuoreinta tietoa sairaan terveydentilan muutoksista. Lapset vaistoavat sairauden etenemisen huonompaan suuntaan jo perheen sisällä tapahtuvasta ilmapiirin muutoksesta ja alkavat täyttää hänelle kertomatta jätettyjä asioita omilla kuvitelmillaan ja epäluuloillaan. (Dyregrov 1993, 65.) Jos esimerkiksi lapselle läheinen ihminen menettää syöpähoitojen vuoksi hiuksensa, tulee lapselle selittää miksi näin tapahtuu. Läheistä ja rakasta ihmistä voi yhä halata ilman pelkoa sairauden tarttumisesta. Tieto vähentää tuskaa, sillä lapsen pitää saada ymmärtää mitä tapahtuu ja valmistautua henkisesti mahdolliseen kuolemaan. Lapsella on oikeus hyvästellä hänelle rakas ihminen ja jättää tälle jäähyväiset. (Dyregrov & Raundalen 1997, 92-93.)

Eliniän kestävä pitkäaikainen sairaus on yhtä paljon fyysinen kuin psyykinenkin sairaus (Pojjula 2016, 291). Sairastuminen vakavaan sairauteen tuo elämään pelon sen rajallisuudesta. Vakava sairastuminen muistuttaa kuolemasta ja henkilökohtaisesta haavoittuvuudesta. Puhuminen sairastumisen synnyttämistä tunteista tutulle ja mieluisalle aikuiselle helpottaa lapsen ahdistusta, auttaa kohtamaan ja ymmärtämään tapahtuneen ja tuo turvallisuuden tunnetta. (Ruishalme & Saaristo 2007, 94.)

3.6.7 Perheväkivalta

Vuonna 2014 kirjattiin viranomaisten toimesta 6900 pari- ja lähisuhdeväkivaltarikoksen uhria, joista 1495 eli noin neljäsosa oli lapsia (Pojjula 2016, 140). Tilastokeskuksen mukaan vuotta myöhemmin tietoon tulleista pari- ja lähisuhdeväkivaltarikoksissa oli 8800 uhria, mikä tarkoittaa, että uhrien määrä kasvoi 6,7 prosenttia. Joka neljästä näistä uhreista oli alaikäisiä eli lapsia. (THL, viitattu 7.7.2016.) Lapsen fyysinen ran-

kaiseminen on ollut vuodesta 1984 kiellettyä. Siitä huolimatta lähes puolet lasten vanhemmista käyttää yhä fyysistä rankaisemista väkivaltaisena keinona kasvattaa omaa lastaan. (Poijula 2016, 140.)

Väkivaltaa esiintyy sanallisena, tunteisiin liittyvänä, ruumiillisena kurittamisena, taloudellisena, seksuaalisena tai seksuaalisena hyväksikäyttönä. Lapset voivat nähdä toisen vanhempansa menettävän malttinsa, käyttäytyvän uhkaavasti vihassaan tai lyövän toista vanhempaa. Lähisuhdeväkivallassa yksi suhteen osapuoli hallitsee toista ja riskinä on, että lapset joutuvat myös itse altistumaan väkivallalle. Sen kohteeksi joutuvalla lapselle väkivalta on jatkuessaan uhka paitsi hänen fyysiselle, myös emotionaalille ja psyykkiselle hyvinvoinnille. (Poijula 2016, 141.) 0-5-vuotiaiden lähisuhdeväkivallalle altistumisen ominaisia oireita ovat erittäin voimakas tai korostunut eroahdistus, kehityksellinen taantuminen, painajaisunet, suuri ahdistuneisuus, huolet, opittujen taitojen menetys, vetäytyminen, lohduton itkeminen, syömis- ja unihäiriöt, vastavuoroisuuden puute, pelkääminen, lisääntynyt impulsiivinen ja aggressiivinen käyttäytyminen. (Poijula 2016, 142.)

Väkivalta häiritsee perheessä normaalien ihmissuhteiden kehittymistä. Väkivallalle altistuva lapsi saattaa alkaa huolehtimaan nuoremmista sisaruksistaan tai puolustaa väkivallan kohteeksi joutuvaa vanhempansa. Tämä saattaa aiheuttaa lapselle masennusta, sillä elämäntilanne on väkivaltaisessa perheessä äärimmäisen stressaava. (Poijula 2016, 143.) Lapset usein matkivat vanhempiensa käytöstä ja väkivaltainen käytös saattaa lapsen mielessä sekoittaa kiintymyksen, läheisyyden ja rakastettuna olemisen osoittamiseen ja stressin helpottamiseen. Lähisuhdeväkivallan muihin pitkäaikaisvaikutuksiin kuuluvat tunne-elämän häiriöt, ruumiilliset sairaudet ja keskittymisvaikeudet. (Poijula 2016, 142.)

Väkivalta ei ole hyväksyttävää ja lasta tulee suojella ja pitää väkivallalta turvassa. Lapselle on hyvä vakuuttaa toistuvasti, ettei väkivalta ole lapsen syytä eikä mikään, mitä hän on sanonut, tehnyt tai ajatellut, ole antanut aiheita väkivallan käytölle. Lapsen tulee ymmärtää, ettei hän voi korjata sitä, mikä väkivaltaisessa perheessä on vialla. Lapsen on tärkeä myös kuulla, että aikuiset pitävät hänet turvassa ja reagoivat hänen pelkoihinsa. On myös erittäin tärkeää rohkaista lasta puhumaan luotettavalle aikuiselle tarvittaessa. (Poijula 2016, 143-146.)

3.6.8 Liikenneonnettomuus

Liikenneturvan mukaan Suomessa kuolee vuosittain noin kahdeksan ja loukkaantuu 450 alle 15-vuotiaasta lasta (Pojjula 2016, 293). Lapsen psyykkinen toipuminen liikenneonnettomuudesta on vaikeampaa, jos lapsen vanhempi on aiheuttanut onnettomuuden tai ollut siinä mukana. Jos vanhempi traumatisoituu onnettomuudesta, ei halua puhua siitä tai on kykenemätön havaitsemaan ja vastaamaan lapsen tarpeita ja tunteita, vanhempi vaikeuttaa lapsen toipumista. Jos lapsi on loukannut itsensä onnettomuudessa fyysisesti, on erityisen tärkeää puida traumaan liittyviä ajatuksia ja tunteita. Lapsella on tarve saada selville, miksi juuri hän joutui onnettomuuteen ja mitä sen aikana oikein tapahtui. Jos lapsen luonnollinen tarve saada puhua tukahdutetaan, lisää se traumaperäisen stressihäiriön kehittymisen vaaraa ja hidastaa näin toipumista. (Pojjula 2016, 296-297.)

Traumaperäisen stressihäiriön oireista kärsii noin joka viides fyysisesti loukkaantuneesta lapsesta. Liikenneonnettomuudessa loukkaantuneista ja sairaalaan tuoduista lapsista 88 prosentilla on dissosiaatio, joka on tavallista mielen suojautumista puolustautumista uhkaavan tilanteen edessä. Lapsi ei välttämättä pysty olemaan mahdolltomalta tuntuvassa tilanteessa läsnä, aistimaan fyysisiä tai psyykkisiä tuntemuksiaan tai ylipäättään ymmärtämään juuri kokemaansa. Neljäsosalle heistä kehittyy masennus eli depressio, puolet kokevat ahdistuneisuutta matkustamista kohtaan ja kuudesosa kärsii yleisestä ahdistuneisuudesta. Sairaalahoidossa 30 prosentilla olevista lapsista on akuutti traumaperäinen stressihäiriö. Jos lapsi on ollut kuolemanvaarassa tai hänen oma fyysinen koskemattomuus on vaarantunut, traumaperäisen stressihäiriön riski kasvaa. Juuri lapsen omakohtainen kokemus vaarallisuudesta ja hengenvaarasta lisää psyykkisen häiriön riskiä eikä niinkään vamman vakavuus. Häiriökehityksen riskiä lisää myös lapsen ikä, sukupuoli, mahdolliset lapsen aikaisemmat kokemat traumat, pitkä fyysinen toipumisaika, psykologisen avun puuttuminen ja vanhemman traumaperäinen stressihäiriö. (Pojjula 2016, 293-295.)

Pitkittynyt pelko saattaa alkaa purkautumaan, kun lapsi tuntee olonsa tarpeeksi turvaliseksi (Pojjula 2016, 45). Liikenneonnettomuuden kokeneen lapsen lähellä varhais-

kasvatusalan ammattilaisen rauhoittava läsnäolo, välitön tuki ja tapahtuneesta puhuminen lapsen ehdoilla auttavat lasta käsittelemään tapahtunutta. Päivien ja viikkojen kuluttua tapahtunut alkaa tuntumaan todelliselta, dissosiaation aikana hajonnut todellisuus kokemuksesta palautuu ja normaali toipuminen etenee. (Pojjula 2016, 297.) Joskus lapsi saattaa alkaa ilmaisemaan liikenneonnettomuutta toistuvasti leikeissään, käyttäytymisessään tai käydä tapahtunutta yhä uudelleen ja uudelleen läpi. Traumaattisen leikin tunnusmerkkejä ovat toistuva, päämäärätön ja iloton leikki. Raivokas leikki ilmaisee epäonnistunutta ratkaisun tarvetta eikä se tuo lapselle lohtua. Lapsi alkaa pelkäämään tulevaa eikä enää odota sitä. (Pojjula 2016, 47-48.) On tärkeää tunnistaa, milloin lapsen toipuminen pysähtyy ja lapsi on ammattiavun tarpeessa (Pojjula 2016, 227).

3.6.9 Suuronnettomuus

Suuronnettomuudella tarkoitetaan poikkeuksellisen vakavaa psykososiaalista tai ekologista onnettomuutta sen laadun tai kuolleiden tai loukkaantuneiden määrän perusteella. Ihmisen aiheuttamien suuronnettomuuksien syynä on teknologian pettäminen, tahallinen teko tai inhimillinen virhe. Näitä suuronnettomuuksia ovat muun muassa myrkkyyvuodot, terroriteot, lento-, juna- tai bussionnettomuudet, tulipalot tai kouluam-pumiset. (Pojjula 2016, 323.)

Suuronnettomuudessa voi lapsi, lapsen vanhemmat tai koko perhe loukkaantua tai jopa kuolla (Dyregrov 1993, 122). Suuronnettomuus vaikuttaa useaan perheeseen ja suureen joukkoon ihmisiä. Suuronnettomuudet ovat kokemuksina hyvin järkyttäviä ja saavat aikaan stressireaktioita melkein kaikissa suuronnettomuudessa mukana olleista. (Pojjula 2016, 323.) Onnettomuuden aikana lapset reagoivat hyvin eri tavoin. Jos lapsia on monta, vaikuttavat heidän reaktionsa toisiinsa. Kun yksi lapsi alkaa itkeä, saattavat muut alkaa myös itkemään. (Dyregrov 1993, 125.) Lasten reaktiot riippuvat paljon myös aikuisten reagoinnista ja siitä, miten aikuiset pystyvät huolehtimaan lapsista onnettomuuden aikana ja sen jälkeen (Dyregrov 1993, 122). Jos aikuiset pysyvät rauhallisina, vaikuttaa heidän toimintansa suoraan lapsiin rauhoittavana (Dyregrov 1993,

127). Yhdessäolo vahvistaa ja antaa jokaiselle voimaa. Aikuiset voivat esimerkiksi laulaa lasten kanssa ja toteuttaa muita ryhmätoimia ja näin rauhoittaa lapsia. (Dyregrov 1993, 125.) Tärkeintä on huolehtia heikoimmasta ja nuorimmasta ensin (Pojjula 2016, 325).

Lapsen selviytyminen suuronnettomuudesta on vanhempien ja muiden aikuisten varassa. Kun vanhemmat hallitsevat omia reaktioitaan ja tunnistavat omaa hätäänsä, vaikuttaa se merkittävästi lapsen selviytymiseen. Kun vanhemmat toipuvat onnettomuudesta, on lastenkin toipuminen potentiaalisempaa. Jotta vanhemmat pystyvät huolehtimaan lapsistaan ja olemaan mallina selviytymisessä, on heidän pidettävä huolta myös omasta jaksamisestaan. (Pojjula 2016, 325-326.) Aikuisen velvollisuus on luoda ilmapää, jossa lapsen on mahdollisuus puhua ja kertoa hänen kokemistaan tunteistaan ja ajatuksistaan. Aikuisen tulee muistaa, ettei lasta saa pakottaa puhumaan. (Pojjula 2016, 326.) On erittäin tärkeää huolehtia leikki-, ruokailu- ja nukkumisrutiinien pysymisestä, sillä nämä lisäävät lapsen turvallisuuden tunnetta (Pojjula 2016, 329).

3.6.10 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tarkoittaa sellaisia seksuaalisia tekoja, jotka psyykkisesti tai fyysisesti loukkaavat alaikäisen koskemattomuutta. Rikoslaisissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on määritelty alle 6-vuotiaalle tehdyksi seksuaalisesti teoksi tai lapsen houkuttelemiseksi tekoon. Lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö tarkoittaa sukupuoliyhteyttä alle 16-vuotiaan kanssa. (Pojjula 2016, 147.) Seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrä oli 335 vuonna 2015 ja poliisin tietoon tulee yhä enemmän alaikäisiin kohdistuvia seksuaalirikosepäilyjä (THL, viitattu 16.6.2016).

Seksuaalinen hyväksikäyttö vahingoittaa aina lasta ja sen uhriksi joutuminen aiheuttaa oireilua ja vaikuttaa uhriin kielteisesti. Hyväksikäyttö aiheuttaa myös seksuaalisen, fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen kehityksen häiriöitä. Yleisimmät mielenterveysongelmat seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena ovat ahdistus, erilaiset stressioireet,

pelot, pakko-oireet, traumaperäinen stressihäiriö, masennus, syömishäiriöt, yliseksualisoitunut käyttäytyminen ja aggressiot. (Pojjula 2016, 151.)

Kun lapsi kertoo oma-aloitteisesti hyväksikäyttöön viittaavista seksuaalisista kokemuksista, aikuisen on hyvä heti kirjata lapsen kertomus mahdollisimman tarkasti ja lisätä myös tiedon missä yhteydessä lapsi alkoi asiasta puhua. Pienimmäkin lapsen kertomus on otettava aina vakavasti. Aikuisen on vältettävä johdattelevia kysymyksiä ja hänen tulee pysyä rauhallisena ja kuunnella lasta tarkkaan. Samalla aikuinen voi olla empaattinen ja antaa lapselle tukea. Kun hyväksikäyttöepäily herää, on lapsella oikeus saada tapahtuneesta mahdollisimman luotettava rikostutkinta ja epäily ilmoitetaan poliisille ja lastensuojeluviranomaiselle pikimmiten. Lapsen tulee saada tietää miten asiat etenevät. Tutkinnan edetessä on tärkeää pitää lapsen arkirutiineista kiinni ja säilyttää ne mahdollisimman samanlaisina. (Pojjula 2016, 150-151.)

Kun päiväkotikäinen lapsi joutuu raiskauksen, pedofiilin tai seksuaalirikoksen uhriksi, hänelle ja päiväkotiryhmälle on avoimesti kerrottava tapahtuneesta. Lapsille on hyvä selittää tapahtunutta tekoa ajatussairauden mallin mukaan. Heille on korostettava, että vain hyvin harvojen ihmisten ajatukset muuttuvat niin sairaiksi, että he väkivalloin tekevät sellaista, miten yleensä rakastavat aikuiset toisiaan kohtaan käyttäytyvät. On tärkeää selittää päiväkotikäisille tapahtunutta, sillä tieto auttaa lapsia selviytymään. Tosiasiatieto ajatusten sairastumisesta rauhoittaa, mutta on varmistettava ja tarvittaessa selitettävä lapsille, että he tietävät mistä ajatussairaudessa puhutaan ja mitä toisiaan rakastavat aikuiset tekevät. Lasten tulee saada kysyä itseään askarruttavista asioista lisää. (Pojjula 2016, 200.)

Lapsi, joka on joutunut pedofiilin, seksuaalisen hyväksikäytön tai raiskauksen uhriksi sekä koko päiväkotiryhmä tarvitsevat opastusta siitä, miten toista on lupa koskettaa ja missä menee raja toisen ja oman itsen välillä. Lapsia ohjataan turvataitokasvatuksella sopivaan käytökseen. Aikuisen terve suhde omaan seksuaalisuuteen auttaa tulkitsemaan tekoja, jotka kuuluvat normaalin seksuaalisuuden piiriin ja taas huolestumaan kun lapsen yliseksualisoitunut käytös antaa aiheutta selvittää miksi lapsi käyttäytyy tunkeilevasti ja pakottaa muita ahdistavaan toimintaan. (Pojjula 2016, 150.)

4 AUTTAMINEN PÄIVÄKODISSA

4.1 Sanallinen ensiapu

Sanallinen ensiapu on traumaattisen tapahtuman jälkeen heti sokissa olevalle henkilölle annettavaa psykologista ensiapua. Kun lapsi on sokissa, hänen tietoisuuden tilansa muuttuu mielessä ja kehossa. Traumaattinen järkyttävä tapahtuma on uhka normaalin toiminnan mahdollistaville puolustusmekanismeille. Tämän vuoksi järkyttynyt tai sokissa oleva lapsi on suggestioaltis ja hyvin avoin hallinnalle ja ohjaukselle. Lapsen puolustautumiskyky on merkittävästi sokin aikana heikentynyt, joten kaikkien aikana tapahtuva vaikuttaa merkittävästi lapseen. Muiden suhtautuminen ja reagointi vaikuttavat siihen, alkaako trauman kokenut esimerkiksi syyttää siitä itseään tai välttämään koko tapahtunutta. Sanallinen ensiapu voi muuttaa tapaa, jolla lapsen aivot käsittelevät traumaa. Oikeat sanat voivat lievittää trauman vaikutuksia ja helpottaa kärsimystä välittömästi ja siten osaltaan muuttaa vakavan tilanteen lopputulosta. (Poiijula 2016, 213.)

4.2 Suruviestin välittäminen

Tiedon lapsen lähiomaisen kuolemasta kertoo hänen oma perheenjäsenensä, mieluiten lapsen äiti tai isä. Joissakin tilanteissa suruviestin kertominen jää lastentarhanopettajan tai päiväkodin muun työntekijän kerrottavaksi. Jos tieto kuolemasta on tullut puhelimitse, päiväkodin pitää varmistaa, että tieto pitää paikkansa. Samalla tulee selvittää koska ja millä tavalla lapsen läheinen on kuollut. Tiedon kertomista ei saa jättää päiväkotipäivän loppuun asti. (Dyregrov & Raundalen 1997, 155.)

Etsi keskustelulle mieluiten sellainen tila tai huone, jossa te voitte molemmat istua ja varmistaa, ettei teitä häiritä. Varaa myös riittävästi aikaa, jotta lapsi saa rauhassa käydä

läpi mahdollisia reaktioitaan ja tapahtuneen aiheuttamia tunteitaan. (Dyregrov & Raundalen 1997, 156.) Keskity olemaan läsnä ja puhu rauhallisesti, selkeästi ja yksinkertaisesti (Poijula 2016, 214). Kerro lapselle, että sinulla on hänelle surullisia uutisia. On tärkeää kertoa lapselle kuka on kuollut, sillä juuri tämä vaikuttaa surureaktion keskeeseen ja sen voimakkuuteen. Voimakkaimmat ja pitkäaikaisimmat surureaktiot seuraavat lapsen vanhemman tai vanhempien kuolemasta. (Dyregrov 1993, 48.) Oleellista on, että kerrot lapselle tapahtuneesta suoraan ja avoimesti ja olet tilanteessa aito ja läsnä. Muista olla oma itsesi. Jos kyynelvet valuvat pitkin poskiasi, anna niiden valua. Älä epäröi näyttää tunteitasi. Kerro myös lapselle, että itkeminen ja muut tunteet ovat normaaleja ja ne helpottavat ajan kuluessa. (Ekroos, Mäenpää & Vepsäläinen 2009, 19.) Muista hallita omaa tunnetilaasi kuitenkin niin, ettei lapsi joudu rauhoitteluun ja kannattelemaan sinua. (Mattila 2011, 106-107). Aikuisen tulee välttää toteamuksia kuten ”aika parantaa haavat” ja ”kyllä kaikki järjestyy”. Näin annat lapselle tilaa omille ajatuksilleen ja tunteilleen juuri siinä tilanteessa ja annat samalla välitöntä psykologista ensiapua tarjoamalla lapselle ulospääsyä yksinäisyyden ja tilanteen ulkopuolisuuden kokemuksesta. Lapsi kokee, että ymmärrät ja autat häntä. (Dyregrov & Raundalen 1997, 155-156.) On tärkeää kertoa lapselle, ettei mikään mitä lapsi on sanonut, tehnyt tai ajatellut ole aiheuttanut kuolemaa, ettei lapsi ala syyttämään kuolemasta itseään. (Poijula 2016, 127). Pysy lapsen kanssa koko ajan äläkä jätä häntä yksin. Jos sinun täytyy lähettää muille tietoa, pyydä jotain muuta viemään viestiä puolestasi. Fyysinen läheisyys ja kosketus voi rauhoittaa lasta ja antaa lapselle turvallisuuden tunteen, mutta jos lapsi ei halua, että häntä kosketaan, kunnioita hänen tahtoaan. On hyvä varovasti kysyä, onko jotain mitä lapsi ei ymmärrä. (Dyregrov & Raundalen 1997, 155-156.) Vastaa lapsen kysymyksiin konkreettisesti ja kerro menetyksestä, jotta lapsi ymmärtäisi tilanteen (Poijula 2016, 127). Kun tilanne niin sallii, saata lapsi omaan kotiinsa tai sinne mihin lapsen muu perhe on kerääntynyt. Muulle ryhmälle kerrotaan kuolemantapauksesta mahdollisimman nopeasti heti kun lapsen perheeltä saadaan siihen lupa. (Dyregrov & Raundalen 1997, 155-156.)

4.3 Kuolemantapauksen käsittely päiväkodissa

Päiväkotiryhmässä tulisi ottaa huomioon, että lapsi pystyy sulattamaan vain pieniä määriä tietoa kerrallaan. Ryhmälle voi aloittaa kertomalla, että ihan kaikki elolliset olennot kuolevat. Elämän kiertokulusta voi esimerkiksi kertoa klassisen tarinan sudenkorennosta: ”Elipä kerran pienessä lammessa mutaisessa vedessä pienten lumpeenkukkien alla vesikoppakuoriainen vesikoppakuoriaisten yhteisössä. Ne elivät yksinkertaista ja mukavaa elämää lammessa, eikä juuri mikään häirinnyt niitä. Aina silloin tällöin yhteisön valtasi suru, kun yksi koppakuoriaiskavereista kiipesi lumpeenkukan vartta ylöspäin eikä häntä enää koskaan sen jälkeen nähty. Kaikki tiesivät, että kun näin tapahtui, heidän ystävänsä oli kuollut, mennyt ainiaaksi. Sitten eräänä päivänä pieni vesikoppakuoriainen tunsu vastustamatonta halua kiivetä kasvin vartta ylöspäin. Se oli kuitenkin päättänyt, ettei häviäisi lopullisesti, vaan tulisi takaisin ja kertoisi ystävilleen, mitä oli löytänyt varren päästä. Kun se saavutti veden pinnan ja nousi ylös vedestä lumpeenlehden päälle, se oli hyvin väsynyt ja auringon paiste tuntui niin lämpimältä, että se päätti ottaa nokoset. Nukkumisen aikana sen ruumis muuttui, ja kun se heräsi, se huomasi muuttuneensa kauniiksi siniseksi sudenkorennoksi, jolla oli leveät siivet ja lentämiseen sopiva kaitainen ruumis. Niinpä se lähti lentämään! Ja lentäessään se näki koko uuden maailmansa kauneuden ja paljon hienomman elämäntavan kuin mitä oli osannut koskaan kuvitellakaan. Sitten se muisti pienet ystävänsä ja kuinka ne nyt ajattelisivat sen kuolleen. Se halusi mennä takaisin kertomaan ja selittämään, että se oli nyt enemmän elossa kuin koskaan ennen. Sen elämä oli toiveiden täyttymys eikä päättynyt. Mutta sen uusi ruumis ei voinut laskeutua veteen. Se ei voinutkaan mennä takaisin kertomaan ystävilleen hyviä uutisia. Sitten se ymmärsi, että toisten aika tulisi myös. Silloin ne saisivat tietää saman minkä hän. Niinpä se levitti siipensä ja lensi ilon täyttämään uuteen elämäänsä!” (Pojjula 2016, 112.) Aikuinen voi tuoda tarinaan hengellisen ulottuvuuden kertomalla, ettei kukaan tiedä mitä kuoleman jälkeen oikeasti tapahtuu, mutta monet uskovat niin, että kuolleet menevät taivaaseen. On tärkeää ottaa huomioon myös niiden lasten perheet, joissa ei uskota kuolemanjälkeiseen elämään. Tärkeää on kertoa lapsille, että kuolema on peruuttamaton ja ettei kuolema ole kenenkään syy eikä rangaistus mistään. (Pojjula 2016, 112-113.) Kerrottaessa kuolemasta on varottava käyttämästä käsitteellisiä ilmaisuja, kuten ”pitkä matka”, ”uni” tai ”sielu”. Kuolemasta on kerrottava konkreettisilla sanoilla. (Dyregrov 1993, 55.)

Jos kuolemantapaus on dramaattinen tai se koskettaa lapsiryhmää jollakin muulla tavalla (esimerkiksi ryhmän lastentarhanopettaja on kuollut), vanhempaintilaisuuden järjestäminen voi olla tarpeen. Tällöin yhteinen tilaisuus antaa mahdollisuuden käsitellä eri tunteita ja reaktioita ja voi näin auttaa vanhempia toisiaan tukemisessa ja etenkin juuri niitä, joiden lapsen lastentarhanopettaja on ollut kyseessä. (Dyregrov 1993, 91.)

4.4 Muiston vaaliminen päiväkodissa

Lapsia voi ihmetyttää, jos aikuiset siivoavat kaiken pois, mikä muistuttaa vainajasta. ”Ne eivät sure yhtä paljon kuin minä. Luulenpa että ne ovat jo melkein unohtaneet hänet.” (Dyregrov & Raundalen 1997, 15.) Tavarat, jotka muistuttavat vainajasta, auttavat surevaa lasta ymmärtämään ja käsittelemään suruaan konkreettisten kiintopisteiden avulla. Kuolleen lapsen piirustusten, valokuvien, vaatteiden, istumapaikan ja lokeron annetaan olla paikoillaan. Ne symbolisoivat lapselle mitä aikuiset ajattelevat ihmisten merkitsevän toisilleen, mitä vainaja merkitsi heille aikuisille ja muille lapsille. (Dyregrov 1993, 93.) Kun tavarat annetaan olla paikoillaan jonkin aikaa, korostaa se päiväkodin lapsille samalla vainajan suhteen merkitystä muille, miten tärkeä hän kaikille oli ja että vainajan muisto elää yhä vaikka hän on poissa. (Dyregrov 1993, 96.) Kuolleen lapsen syntymä-, nimi- tai kuolinpäivänä voidaan puhua ja muistella ystävää. Keskustelu voi olla lyhytkin, tärkeintä on pitää muistoa yllä ja puhua tapahtuneesta ja sen jälkeen ilmenneistä tunteista. (Dyregrov 1993, 96.) Aikuisen on hyvä myös puhua omista tunteistaan ja näin näyttää lapselle, miten sallittuja erilaiset tunteet ovat. Jos itkettää, saa itkeä. Jos jostain lapsesta tuntuu vihaiselta, että ystävä on kuollut, sekin tunne on hänelle sallittu. Varhaiskasvattajan tehtävä on auttaa lasta hallitsemaan ja hyväksymään erilaisia tunteitaan. (Pojjula 2016, 117.)

Aikuisen tehtävä on auttaa surevaa lasta surutyössään (Pojjula 2016, 117). Kun vainajan muistoa ei piilotella, annetaan hänen säilyä yhä lapsen maailmassa ja tapahtunut muuttuu todeksi. Osana surutyötä voivat lapset ja aikuiset järjestää tavaroita ja esineitä

ja lopulta siivota ne yhdessä pois. Siivoaminen tuntuu hyvältä, mutta samaan aikaan se voi myös tuntua lapsesta pahalta. Lapselle on tärkeää, jos hänelle rakasta ja läheistä ihmistä muistellaan. Muistot käynnistyvät muistelussa ja lapsi ymmärtää, että erilaiset tunteet kuten kaipaus ja ikävä ovat sallittuja ja kuuluvat osana surutyötä. (Dyregrov 1993, 66-67.) Lastentarhanopettajan on huolehdittava juhlapäivien, kuten ystävän-, isän- ja äitienpäivän lähestyessä, että nekin lapset, jotka ovat menettäneet toisen tai molemmat vanhempansa tai läheisen ystävänsä, voivat tehdä lahjan jollekin heille tärkeälle ihmiselle (Dyregrov 1993, 96).

4.5 Ammattiapu

Kun psyykinen kipu kasvaa liian suureksi, tapahtuma tai sen osat jumittuvat kehoon ja mieleen, tarvitsee lapsi ammattiapua (Palosaari 2007, 26). Merkkejä psykoterapeuttisen avun tarpeesta ja lapsen surun muuttumisesta häiriöksi ovat lapsen yliriippuvainen ja takertuva käytös, voimakkaat pelontunteet, suuri eroahdistus, yölliset unihäiriöt, levottomuus, syömishäiriöt, kastelu, tuhriminen, aggressiivinen tai estynyt käyttäytyminen, sosiaalinen vetäytyminen ja sosiaalisuuteen liittyvät ongelmat kuten vetäytyminen, ujous, eristäytyminen. (Pojjula 2016, 126.) Sitä suurempi tarve ammattiavulle on, mitä useampia jatkuvia oireita lapsella on. Varhaiskasvatusalan ammattilaisten ja vanhempien huoli tai havainto lapsen reaktioista ja lapsen käytöksen muuttumisesta kertovat myös ammattiavun tarpeesta. Jos lapsella esiintyy useita reaktioita päivittäin, trauman hoitoon perehtynyt lasten psykoterapeutti tai psykologi voivat auttaa lasta käsittelemään hänen kokemaansa traumaa. (Pojjula 2012, 328-329.)

5 POHDINTA

Yhtenä syynä opinnäytetyöni aiheen tekemiseen oli äitiyteni. Olen neljän lapsen äiti, eivätkä lapseni ole vielä joutuneet kokemaan suurta surua elämässään. Onnekkaita? Enpä tiedä. Niin kai luulin ennen. Se kaikki on siis vielä edessä, sillä surulta ei voi kukaan elämässään välttyä. Mutta ihan väärin olisin lapseni ohjeistanut. Olisin käyttänyt kaikki ehdottomat mitä-ei-saa-sanoa lauseet; nukkui pois, nukahti uneen, nukkuu nyt ikiunta tai meni taivaaseen. Kauhistellut todennäköisesti jokaisen lapseni kysymän lauseen edessä. Juuri sen vuoksi lukiessani Atle Dyregrovin kirjaa ymmärsin, että tästä aiheesta minun on otettava selvää.

Valmistun lastentarhanopettajaksi. Törmään paitsi äitinä, myös ammatissani lasten ja aikuistenkin suruun. Jotta osaan toimia itse ja kannustaa muita ammattilaisia lapsen surun kohtaamiseen ja aikuisten kanssa välittömään ja avoimeen kohtaamiseen, pitää minulla olla tietty varmuus mikä surun kohtaamisessa on oikeaa ja mitä ammattilaisena tulee välttää.

Lapsen suru saattaa hukkaa helposti aikuisen surun alle. Meidän on ammattilaisina vahvistettava lapsen ääni kuuluviin. Tunnistettava lapsen suru ja korostettava ajan merkitystä. Tämän päivän yhteiskunnassa ei useinkaan ole aikaa pysähtyä vaan kaiken tulisi tapahtua nopeasti, kivuttomasti ja vaivattomasti. Surua ei saa tukahduttaa. Surua ei saa kiirehtiä. Suru saattaa viipyä hetkisen tai jäädä olemaan ainainen osa lapsen elämää. Rinnalla kulkevan aikuisen on tärkeää elää luopumisen tuskaa ja menetystä kokevan lapsen kanssa. Suru tulee kohdata aidosti, ammatillisesti, syvällisesti ja ainutlaatuisesti. Jokaisella sanalla mitä ammattilaisena sanot, on merkitystä.

LÄHTEET

Dyregrov, A. 1993. Lapsen suru. Jyväskylä: Gummerus.

Dyregrov, A., Raundalen, M. 1997. Sureva lapsi ja koulu. Jyväskylä: Vastapaino.

Fuhrman, B. 1997. Ei koskaan ole liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus. Juva: WSOY

Haarala, M., Jääskeläinen, A., Kilpinen, N., Panhelainen, M., Peräkoski, H., Puukko, O., Riihimäki, K., Sundman, M. & Tauriainen, P. 2010. Masennuksen hoito perusterveydenhuollossa. Tammi: Hygienia.

Honkanen, T. 2013. Turpaterapiaa ja karvaista kaveruutta: Ihmisen ja eläimen välinen suhde sekä eläinten koetut vaikutukset hyvinvointiin ja elämäntyytyväisyyteen. Psykologian pro-gradu tutkielma. Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/85050/gradu07083.pdf?sequence=1>

Korhonen, L., Sinkkonen, J. 2015. Pulassa lapsen kanssa. Riika: Duodecim.

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: PS-Kustannus.

Menninger, K. 1955. Itseään tuhoava ihminen. Helsinki: Otava.

Muns, M. Surutyö ja lemmikin menettäminen: Lemmikin menettämiseen liittyvä suru. Käännös Tuula Ruotsalainen. Viitattu 11.7.2016. <http://www.pet-loss.com/munsfinn.htm>

Noppiari, E., Kiiltomäki, A., & Pesonen, A. 2007. Mielenterveystyö perusterveydenhuollossa. Vammala: Tammi.

Palosaari, E. 2007. Lupa särkyä – kriisistä elämään. Helsinki: Edita.

Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi - selviytymisen tukeminen. Viro: Kirjapaja.

Poikkimäki, A. 2013. Jenni Vartiainen: ”Surulla on jotain kerrottavaa” Stara. 13.10.2013. (viitattu 30.6.2016) Saatavissa: <https://www.stara.fi/2013/10/13/jenni-vartiainen-surulla-on-jotain-kerrottavaa/>

Ruishalme, O., & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa - kriisit ja niistä selviytyminen. Gummerus Kirjapaino Oy: Tammi.

Saarikoski, S. 2014. Lemmikin kuolema laukaisee saman surun kuin läheisen ihmisen menetys. Helsingin Sanomat. Elämä & hyvinvointi. Viitattu 11.7.2016. <http://www.hs.fi/elama/a1400671126642>

Suomen Mielenterveysseura. 2004. Yhdessä suru on helpompi kantaa. Opas lasten ja nuorten sururyhmien ohjaajille. Helsinki: SMS-tuotanto.

Surunauha www-sivut. 2016. Viitattu 7.7.2016.

<https://surunauha.net/lukemista/tilastoja-ja-tietoja/itsemurha-suomessa/>

Talonen, M. 1996. Enkeliveli. Helsinki: Stakes/julkaisut

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Mielenterveys/masennus. Viitattu 22.7.2016.

<https://www.thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/keinoja-mielenterveyden-edistamiseen/time-out-aikalisa-elama-raiteilleen/aikalisaohjaajien-materiaalipaketti/mielenterveys/masennus>

Tilastokeskus 2016. Tilastot / Perheet. Viitattu 7.7.2016.

http://www.stat.fi/til/perh/2015/perh_2015_2016-05-30_tie_001_fi.html

Tilastokeskus 2016. Tilastot. Oikeus. Rikos- ja pakkokeinotilasto. Viitattu 16.6.2016.

https://tilastokeskus.fi/til/rpk/2015/01/rpk_2015_01_2015-04-21_fi.pdf

SAATEKIRJE HAASTATTELUA VARTEN

Olen Jenni Ketola, kolmannen vuosiluokan sosionomiopiskelija Satakunnan ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötäni tämän vuoden aikana yhdessä teidän päiväkotinne kanssa.

Aiheenani on lapsen suru varhaiskasvatuksessa ja tarkoitus on, että opinnäytetyöni auttaisi teitä tilanteissa, joissa kohtaatte lapsen surua ja tunnette, että voisitte tarvita kirjallista materiaalia surun kohtaamiseen ja sen käsittelemiseen.

Haluan kartoittaa haastattelulomakkeella paljonko päiväkodin henkilökunnalla on tietämystä opinnäytetyöni aiheesta. Näin saan tehtyä opinnäytetyöstäni sellaisen, josta olisi teille mahdollisimman paljon apua työssänne.

Yhteyshenkilönä päiväkodilla toimii Niina Kemppinen (Otsot). Toimitan haastattelulomakkeet ja kirjekuoret lomakkeen palauttamista varten 7.1.2016 ja Niina jakaa lomakkeet osastoille. Vastausaikaa haastattelulomakkeen täyttämiseksi on kaksi viikkoa. Haastattelulomakkeissa ei tule ilmi henkilötietoja ja tulokset analysoidaan siten, ettei kukaan osallistuja ole tunnistettavissa.

Haastattelulomakkeeseen vastaamisessa menee noin 5 minuuttia. Sulje valmis lomake kirjekuoreen ja palauta Niinalle torstaihin 21.1.2016 mennessä.

Haluan kiittää jo etukäteen suuresti vaivannäöstäsi! Haastattelulomakkeen täyttäminen on täysin vapaaehtoista, mutta antaa minulle opinnäytetyötäni varten korvaamontta tietoa.

Opinnäytetyöni valmistuu lokakuussa 2016. Työtäni ohjaa SAMKin opettaja Kari Rajaniemi. Mahdolliset tiedustelut haastattelusta tai opinnäytetyöstäni voit laittaa seuraavaan sähköpostiin:

Jenni Ketola

jenni.ketola@student.samk.fi

1. Kauanko olet työskennellyt varhaiskasvatuksessa?
(ympyröi oikea vastausvaihtoehto)

- a. alle vuoden
- b. 1 - 5 vuotta
- c. 6 - 10 vuotta
- d. 11 - 20 vuotta
- e. yli 20 vuotta

2. Mikä on koulutuksesi?

3. Mikä on ammattinimikkeesi?

4. Oletko työssäsi kohdannut lapsen surua?
(ympyröi oikea vastausvaihtoehto)

- a. en koskaan -> siirry kysymykseen 8
- b. kerran
- c. muutaman kerran
- d. yli kymmenen kertaa

5. Millaista surua olet kohdannut?
(ympyröi oikea vastausvaihtoehto/vastausvaihtoehdot)

- a. vanhempien ero
- b. vanhemman kuolema
- c. vanhempien kuolema
- d. isovanhemman kuolema
- e. isovanhempien kuolema
- f. lemmikin kuolema
- g. ystävän kuolema
- h. jotain muuta surua, mitä?

6. Miten olet työssäsi havainnut lapsen surun?

- a. lapsen leikkiessä yksin
 - b. lapsen leikkiessä ryhmässä
 - c. lapsen puheesta
 - d. lapsen ilmeistä
 - e. lapsen vanhempien kertomana
 - f. muussa tilanteessa, missä?
-

7. Mitä seuraavista olet käyttänyt surun käsittelyn apuna?
(ympyröi oikea vastausvaihtoehto/oikeat vastausvaihtoehdot)

- a. keskustelua lapsen kanssa
 - b. keskustelua lapsen vanhempien kanssa
 - c. keskustelua lapsen ja vanhempien kanssa
 - d. kirjamateriaalia
 - e. koulutusta nykyisessä työssäsi
 - f. koulutusta edellisten opiskelujesi aikana
 - g. nettiä
 - h. tv-ohjelmia
 - i. konsultointia muun ammattikasvattajan kanssa, kenen?
 - j. konsultointia muun ammattiauttajan kanssa, kenen?
 - k. jotain muuta, mitä?
-

8. Oletko saanut koulutusta lapsen surun kohtaamiseen?
(ympyröi oikea vastausvaihtoehto)

- a. kyllä
- b. en

9. Millaisena koet oman vahvuutesi lapsen surun kohtaamisessa? (rastita oikea kohta)

	Ei kokemusta	Erittäin vähäisenä	Riittävä	Melko hyvänä	Vahvana
Omakohdainen kokemus					
Koulutuksen tuoma varmuus					
Kokemuksen tuoma varmuus					

10. Jos olet saanut koulutusta lapsen surun kohtaamiseen:

millaista koulutusta olet saanut?

milloin?

kenen toimesta?

oletko kokenut koulutuksen tarpeelliseksi?

11. Havaitaanko mielestäsi lapsen surua riittävästi päiväkodissa?
(ympyröi oikea kohta)

a. kyllä, miten?

b. ei, miksei?

12. Tunnetko tarvetta koulutukselle lapsen surun kohtaamiseen työssäsi?
(ympyröi oikea kohta)

a. kyllä, millaista?

b. en

13. Tässä tilaa vapaalle sanalle, kysymyksille ja ajatuksille.
